

Fåglar i Västerbotten

Arg 48 Nr 1 2023

Innehåll:

3	Ledaren <i>Christer Olsson</i>	29	Spillkråkans födoval vintertid <i>Christer Olsson</i>
4	Sånglärkans stöd för överlevnad <i>Ritu Andersson</i>	40	Bildfavoriter - Topp 2022
7	Stora Fjäderäggs station 2022 <i>Andreas Garpebring</i>	62	Skellefteå Bird Race 2023 <i>Mattias Laifeldt</i>
10	Projekt Vitrygg <i>Christer Olsson</i>	44	Umeå Birdrace 2023 <i>Anders Arnell</i>
12	Projekt Kungsörn <i>Per-Olof Nilsson</i>	55	Dippers hemliga koncept <i>Christer Olsson</i>
15	Krönika <i>Ritu Andersson</i>	58	Bokrecension: Fåglar i Södra Lappland <i>Christer Olsson</i>
17	Skräntärnan som häckfågel i Västerbottens län <i>Christer Olsson</i>	61	Evenemangsprogram
		62	Anslagstavlan
21	Recension Vildmarksvägen <i>Christer Olsson</i>	64	Skådarprofilen <i>Christina Adolffson</i>
24	Lyssna efter Västerbottens ugglor <i>Niklas Andersson</i>		

Västerbottens Ornitologiska Förening

Västerbottens Ornitologiska Förening (VOF) är en fristående regionalförening under BirdLife Sverige. En lokal fågelförening finns för närvarande i Umeå, Umeå Fågelförening (UFF). VOF arbetar för att främja fågelskydd och fågelstudier i Västerbottens län samt att bidra till ökad kontakt mellan personer med fågelintresse. Som medlem i VOF får du två nummer per år av tidskriften Fåglar Västerbotten samt den årliga Fågelrapporten (en sammanställning av årets fågelobservationer i Västerbotten). Du blir dessutom automatiskt medlem i befintliga lokalföreningar samt i BirdLife Sverige. Medlemskap löses genom att sätta in vår medlemsavgift (fullbetalande) 200 kr, för ett tillägg av 50 kr fäs familjemedlemskap för alla boende på samma adress och då får men en gemensam tidning för hela hushållet. Ungdomar upp till 18 år betalar halva medlemspriset, 100 kr. Inbetalning av VOF:s medlemsavgift sker till BirdLife Sverige plusgiro: 19 94 99-5. I samband med din postgirobetalning skriv namn, adress, email och om du vill ha medlemstidningen Fåglar i Västerbotten i meddelandefältet.

Bidrag

Bidrag till VOF:s fågelskyddsprojekt, artprojekt, ringmärkningsverksamhet på Stora Fjäderägg eller vid Umedeltats Fältstation mottages med stor tacksamhet. Bidragen kan sättas in på VOF:s plusgirokonto 1 29 11-4. Glöm inte att skriva till vad som bidraget avses samt ange namn och adress.
Tack på förhand!

VOF: s styrelse

Bertil Strömberg (ordförande)
Lövödden 150 913 33 Umeå,
tel: 070 - 656 09 82
bertil.stromberg@eidola.se

Christina Adolffson, (kassör)
Stöcksjö Åsarvägen 37
905 80 Umeå
tel: 070 - 591 51 78
christina.adolffson@umu.se

Dag Österlund (webansvarig)

Jan Eriksson
(medlemssekreterare)

Åsa Strand (ledamot)
Sanna Pousar (ledamot)
Petra Sjödin (suppleant)
Martin Lagmo (suppleant)

Samtliga i styrelsen kan nå
genom att skicka ett e-mejl till:
vofstyrelsen@gmail.com

Ledare

När dessa rader nått FiV:s läsare lär vårens intensiva fas ha inträtt, med sångsvanar på snöfria fläckar, trummande hackspettar i varje dunge och vårystra tofsvipor längs vägkanterna. Håll med om att de fyra distinkta årstider som vi ännu kan ta del av här i länet, är en påtaglig krydda i den västerbottniska fågelskådarens liv. Nu taggar vi upp igen, som så många gånger förr.

Den stora folkfesten Ume Bird Race är avklarad sedan länge. I det här numret hittar du några artiklar om 2023 års upplaga, bland annat med reflektioner från Anders Arnell som varit vår eminente konferencier så många gånger och taktiska tips från Jörgen Wiklund som varit med i ett vinnande lag hela fem gånger. Vi ska heller inte glömma bort Skellefte Bird Race, som gick av stapeln samma dag, utgörande en källa till skådarglädje för många år efter år.

I en evigt expansiv stad som Umeå, där fågelokalerna ligger på rad alldeles i stadens utkanter, pågår en ständigt kamp för att bevara de många värdefulla fågelområden som i flera fall är av hög nationell klass. Vad händer exempelvis med Ön? Ska den bli Umeås Manhattan eller ska denna gröna lunga förbli ett fäste för stadsnära biologisk mångfald? Vad får Skellefteås snabba industritillväxt för konsekvenser för näturen?

Här kommer vi fågelskådare in via opinionsbildning, förmedlare av

*Christer med en vitryggig hackspett hona.
Foto: Petra Sjödin*

kunskaper och vägvisare till gröna värden för den fäkunnige flanören som vandrar längs lederna i dessa områden. Många är vi starka – det gäller även VOF, som sedan länge är en ytterst aktiv remissinstans i viktiga miljöärenden runt om i länet.

Nyttja våren till att värva nya ansikten du stöter på ute i markerna till VOF, bär föreningens tjugiga mössa med vårt klassiska emblem, berätta för den ovane kikarbäraren som står intill dig på Degernäs att här finns en viktig del av det område som numera är landets bästa rastlokal för sångsvan. Mottot är: Var och en njuter av att utöva skådandet efter förmåga och eget intresse.

Christer Olsson

Sånglärkan behöver stöd för sin överlevnad

Sånglärka i spelflykt

Foto: Gunnar Ekenberg

Sånglärkorna har blivit färre i en oroväckande snabb takt. Lärkrutor är ett sätt att försöka bromsa artens drastiska minskning. Läs här vad som görs och vad man kan göra för artens överlevnad.

Under de senaste 40 åren har den svenska populationen av sånglärkor minskat med mer än 60 procent. En bakomliggande orsak till det är ett effektivare jordbruk, med tätare grödor och större åkrar utan diken eller åkerholmar, eftersom det medför att sånglärkorna får svårare att hitta mat och ostörda boplatser.

En annan möjlig orsak är försämrade förhållanden längs flyttvägar, där viktiga rastplatser därför bör identifieras och skyddas.

– För att effektivt kunna bromsa nedgången behöver vi bättre kunskap om sånglärkans ekologi och flyttningmönster och ett sätt att få den kunskapen är att ringmärka dem,

säger ornitolog Tomas Brodin.

I Sverige ringmärks det vanligen få sånglärkor varje år. På grund av att de flyger rakt upp och sedan dalar rakt ner när de landar är de svårfångade i traditionella slöjnet. Umedeltats Fältstation har sedan flera år aktivt arbetat med en riktad ringmärkning av sånglärkor i Umeås närområde. De senaste två åren har fångstintensiteten av dem ökat dramatiskt på grund av bättre fångstmetoder och flera hundra sånglärkor har därför kunnat ringmärkas.

– Det är mycket bra siffror om man jämför med andra

ringmärkningsstationer i landet. Årligen ringmärks allt mellan 5 och 50 sånglärkor totalt i övriga landet, säger Tomas Brodin.

Ett försök för att vända sånglärkornas minskade populationstrend är lärkrutor. I Uppsalatrakten har ett projekt för hotade fåglar i jordbrukslandskap pågått under några år. Det går ut på att privatpersoner kan köpa ”lärkrutor”, obrukade kvadratiske åkerytor, av jordbrukare. På dessa ytor kan fåglarna lättare hitta föda och säkrare sätta bo. Här i Norrland har det här projektet inte blivit lika framgångsrikt.

Sånglärka.

Foto: Gunnar Ekenberg

Varför inte? Kanske kan det bero på att i Norrland är sånglärkan fortfarande ganska vanlig i lämpliga biotoper jämfört med söderut, varför folk inte upplever minskningen på samma dramatiska sätt. Men om minskningen fortsätter och vi tvingas uppleva vårar utan sånglärkans drillande sång, skulle säkert viljan, bland både ornitologer och annat folk, att agera vara starkare, säger Tomas Brodin.

Ökad medvetenhet om problemen kring sånglärkans överlevnad och att många försöker arbeta för en förbättring av dess levnadsvillkor, innebär att framtiden ser ganska hoppfull ut vår drillande vårfågel, sånglärkan.

Ritu Andersson

Sånglärka.

Foto: Gunnar Ekenberg

Sånglärka (*Alauda arvensis*)

* Könen snarlika

* Tänk på: Gråbrunspräcklig ovansida med streckat bröst på beigebrun botten. Bröststreckningen slutar tvärt vertikalt mot den vita buken. Vitaktig kant bak på vingarna och vit kant på de yttre stjärtfjädrarna. Karaktäristiskt läte.

* Bor: I grunda, kamouflerade gropar på åkrar. Bogropan är ofta fodrad med gräs, tagel och fina rottågor. Boet är svårt att hitta, eftersom honan springer några meter därifrån innan hon flyger upp från marken.

* Ägg: 3-7 stycken. De är ovala och utan glans. De liknar torra harlortar och är cirka 2,3 x 1,7 cm. Äggen ruvas i cirka 14 dagar. Sånglärkan hinner ofta lägga två kullar per häckningssäsong.

* Föda: Frön, insekter och larver.

* Läte: Ett ändlöst strilande i högt tempo av höga rullande toner, kvitter, visslingar som repeteras och varvas med härmläten av exempelvis skogssnäppa, storspov och ortolansparv.

* Häckningsplats: Öppna landskap, som åkerfält och andra kulturmarker.

Stora Fjäderäggs fågelstation – årsrapport

Fyrvaktarhuset - stationens högkvarter.

Foto: Ritu Andersson

Fjölårets ringmärkarsäsong var under hösten fullbokad och full av överraskningar. Vårsäsongens mest positiva händelse var nog arbetshelgen i maj då det blev väldigt mycket gjort.

Säsongen 2022 blev den 39:e i ordningen för stationen. Bemanningen var över lag god under året. Vårsäsongen blev dock kort och upphackad med bemanning enbart 6 – 13 maj samt 21 – 26 juni. Höstsäsongen startade 7 augusti och fortgick sedan i stort sett utan avbrott till den 28 oktober.

Sammanlagt vistades cirka 75 personer på stationen under året varav knappt 60 utgjordes av ringmärkare/fågelplockare medan resterande utgjordes av medföljande familjemedlemmar.

Verksamhetsåret startade som brukligt med arbetshelg i början av maj. Vi var nio personer som under helgen 6 – 8 maj hjälptes åt att starta upp stationen för säsongen, röja och rycka plant på hedarna samt inte minst påbörja det sedan länge efterlängtade bygget av nya spänger i inägan och granskogen. Under vintern hade stationen fått köpa loss en bunt överblivet spångvirke från länsstyrelsen som först fraktats ut till Joar på Holmön, som därefter kört ut virket med skoter till Fjäderägg. Efter årets säsong finns nu nya spänger vid både hissen och dubbelnätet i inägan.

Även ungefär hälften av granskogs-näten har ny spång medan den andra hälften lappats ihop av äldre spångvirke av bättre kvalitet. Framöver hoppas vi på fler goda isvintrar så att vi kan få ut ytterligare ett par lass med spångvirke för att kunna komplettera med nya spånger vid fler nätplatser. I år är det dock inte en sådan vinter.

Gänget som hjälpte till under arbetshelgen. Övre rad fr. vänster: Fredrik Grensman, Christer Larsson, Åsa Gustafsson, Andreas Garpebring, Sanna Pousar, Helena Hallgren, Vidar Lindroos. Nederst fr. vänster: Petra Sjödin, Åsa Granberg och Ritu Andersson. Foto: Petra Sjödin

Totalt under året ringmärkte vi 7 642 fågelindivider av 62 arter (65 taxa). Det är precis under medelvärdet sett till hela stationens historia, men klart under medelvärdet sett till det senaste decenniet. Anledningen till det relativt sett låga antalet märkta individer, den goda bemanningssituationen till trots, torde vara att flera av de arter som normalt tas i stora mängder upp-

trädde sparsammare än normalt 2022.

De tre vanligaste märkarterna under året blev gråsiska 2 299 ex (varav 38 brunsisakor och 27 snösisakor), kungsfågel 1 865 ex och lövsångare 605 ex. För både kungsfågel och lövsångare är siffrorna klart under medelvärdet medan det för gråsiskan ligger

nära årsmedel. Om antalet märkta fåglar inte är så mycket att skryta om, var det i stället kvalitet bland arterna! Bland annat märktes stationens sjätte gråspett, fjärde morkulla och andra lappmes. Sparvugglan hade ett rekordartat uppträdande med tio märkta exemplar. Subrariteter som fångades och ringmärktes var höksångare (1 ex), lundsångare (1 ex),

Sibirisk järnsparv ringmärkt 6 oktober.

Foto: Andreas Garpebring

sibirisk gransångare (3 ex), tajga-sångare (8 ex) och kungsfågelsångare (7 ex).

Bland de riktigt ovanliga rariteterna fångades och märktes stationens andra sibiriska järnsparv den 6 oktober och stationens första bergtjagsångare den 4 oktober. Av observerade sällsyntheter förtjänar en sibirisk piplärka den 7 oktober samt öns första observation av brunsångare den 25 september ett särskilt omnämnande.

Under året har det hittills inkommit återfynd av tio fåglar märkta på Fjäderägg. Bland de intressantare kan nämnas två återfynd av rödvingetrastar från Frankrike, en kungsfågel vardera från Slovakien och Tyskland, en bergfink från Ungern och en svarthätta från Portugal.

Bland främmande arter som kontrollerades skedde som vanligt en del utbyte med närliggande svenska och finska fågelstationer och märkplatser. En svarthätta med rysk ring kontrollerades den 26 augusti, men i skrivande stund har vi ingen ytterligare information om var och när den ringmärktes.

Inför 2023 års säsong ser bokningsläget riktigt bra ut, men fortfarande finns några obokade veckor i augusti och oktober. Vårsäsongen är i det närmaste obokad, så här finns goda möjligheter om någon vill tillbringa några oföglömliga majveckor på Fjäderägg!

Andreas Garpebring

De vitryggiga hackspettarna i länet blir allt fler

Trummande vitryggig hackspett.

Foto: Christer Olsson

En viktig del i bevarandearbetet med länets vitryggar är att det finns ett bra samarbete mellan kommun, länsstyrelse och riksfågelföreningen, Birdlife Sverige, säger Christer Olsson som är koordinator i "Projekt vitrygg" i Västerbotten.

Vi ser tillbaka på ännu ett år med rekordnoteringar för de västerbottenska vitryggarna. Vi får gå tillbaka mer än 50 år i tiden för att finna en liknande förekomst av arten i vårt län. Hela fem genomförda och lyckade häckningar kunde räknas in. Därtill noterades ytterligare tre par samt tio hannar och fem honor – alla i lämplig häckningsmiljö. Således minst 25 individer, exklusive de under året födda ungarna. I hela landet noterades under året elva säkerställda häckningar.

Det är ganska troligt att det skedde ett inflöde av vitryggar från öster/sydost

över länet under hösten, vilket 18 fynd under perioden september – november i skärgårdsmiljö/på sträckuddar antyder. I länsstyrelsens regi satt späck uppe på tolv väl utvalda platser runt om i länet, på vilka det räknades in totalt tio olika vitryggar som var på besök. De flesta av dem stationärt under en längre period.

Länsstyrelsen i Västerbotten har finansierat årets inventeringar av arten, som blir alltmer geografiskt spridda för varje år. Sexton medlemmar från VOF har deltagit i inventeringarna i någon form. Ett

nära samarbete har under året genomförts med kommunekologerna i Skellefteå och Umeå kommuner, vilket varit viktigt för fortsatt skydd och övervakning av lämpliga lokaler för arten.

Den nya ansvariga för riksprojektet, Linda Petersson, kom på besök till Umeå 25 mars, då grund lades till ett fortsatt nära samarbete mellan riksorganisationen och den västerbottenska grenen. Vi tackar hennes företrädare, Kristoffer Stighäll, som visat stort intresse för vitryggarnas expansion i Västerbotten och som kommit på besök vid åtskilliga tillfällen för att få uppleva vitryggarna och deras miljöer på plats i vårt län.

Mycket tid har under året lagts ned på att utforma önskemål och viljeinriktningar för Västerbottens del till den nya upplagan av det riksomfattande Åtgärdsprogram för vitryggig hackspett som via Naturvårdsverket kommer att få sin slutgiltiga, nyreviderade, utformning i början av 2023. Samarbete har under året fortsatt och vidareutvecklats med SCA och Skogsstyrelsen.

Sedan många år bedriver västerbottensprojektet ett mycket nära samarbete med den ansvariga för länsstyrelsens Åtgärdsprogram för hotade arter, med täta kontakter för uppdateringar och samarbeten på olika plan. Ett tiotal föredrag om vitryggen,

dess miljöer och nuvarande status i länet har hållits av undertecknad under året, främst i bygdegårdar ute på landsbygden runt om i länet.

Christer Olsson

*Vitryggig hackspett.
Foto: Gunnar Ekenberg*

Kungsörnsinventeringen i Västerbottens län 2022

Kungsörn.

Foto: Dag Osterlund.

Kungsörnarna i Västerbotten har även under 2022 haft ett lyckosamt år. Bra tillgång på föda, milda höst och sen vinter tros vara några anledningar.

Vilken snygg sifferrad: 89,63,62 och 82,5! Detta är antalet inrapporterade ungar de senaste fyra åren i länet. Aldrig tidigare har vi varit med om fyra bra år i rad för kungsörnarna. Årets resultat 82,5 ungar kunde dessutom ha utökats till 85 då vi har två ungar som delas med Norge varav en kommer att räknas in i Sveriges resultat. Vi har dessutom en sen observation av en flygg unge i ett till revir (efter den 15 september) samt en ljudboxinspelning i ett revir av tiggande unge som inte får räknas. Allt enligt de kriterier som måste uppfyllas. Den halva ungen är i ett

revir som delas med Jämtland och där borde hela ungen räknas in till Jämtland då häckningen var på deras sida om gränsen.

Vad beror det på att kungsörnarna haft fyra bra år? Är det bra mattillgång och de milda höstar och sena vintrar som haft en stor inverkan, troligen är det svaret på frågan. Trots att resultatet blev över förväntan så hittade vi en del döda ungar under sommarkontrollerna. Sorgligast är den trekull som vi såg den 26 maj och som reducerades till en enda till slut.

Årets inventeringar har gått bra trots att pandemin härijade under början av vårintern. Vi kunde dock genomföra den stora marsinventering som förläggs till Gafsele varje år. I år så blev det drygt 20 personer som deltog. En orsak till de bra åren är också vår mer systematiska höstinventering som vi gör i slutet av augusti. Här tillkommer det några till ungar varje år. Hjälpmiddel som drönare och ljudboxar bidrar också till en utveckling i vårt arbete. Tyvärr så får vi inte räkna in tiggande ungar som enbart hittas via ljudboxar. Här är en förändring på gång och troligen kommer även dessa ungar att i fram-tiden räknas in då kriterierna är under förändring.

Sedan 1999 har vi rapporterat in 1 255,5 ungar. Det ger ett medelvärde på 52 ungar per år. Vi är nu uppe i 208 kända revir, i år kollades 175 av dem. Av dessa var 100 besatta enligt de kriterier som vi går efter. Tyvärr så har ringmärkningen av ungar minskat de senaste åren på grund av bristen på klättrare. Den klätterworkshop som hölls i Dalarna i höstas, är ett bra steg på vägen för att öka på med klättrare och ringmärkare. I Västerbotten kommer vi med hjälp av Ångermanland att hålla en klätterkurs i maj nästa år.

I år ringmärktes endast 16 ungar i

länet. Trots detta låga antal har vi fått tre återfynd. En tillfällig åtel i ett havsörnsrevir med kamera fångade en av ungarna från en dubbelkull nere vid kusten, cirka sex mil från boet där den föddes. En till unge sågs vid en fotoåtel där hela familjen var på besök och den tredje är på Stora Mosses örnmattning i Småland. Det känns viktigt att fortsätta med ringmärkningen och att det finns åtlar där man kan läsa av ringar, allt detta för att följa överlevnaden hos våra kungsörnar. Vi har bra samarbete med de fotoåtlar som finns i länet och får rapporter därifrån. Vi sköter också om två olika kontrollprogram runt vindkraftsparker. I det ena är det tre parker och cirka 20 kungsörnrevir som vi skall följa i åtta år, nästa år går vi in på det tredje året. En fjärde park är även på gång i detta kontrollprogram.

Vi ser fram emot 2023, dels för att det fortfarande är gott om mat för örnarna, sork och skogsfågel (enligt norsk forskning är sorken en viktig stapelföda för örnarna.) Men det är också för att det skall firas i Västerbottens kungsörnsgrupp. Det är nämligen gruppens femtioårsjubileum. Gafsele hostel är redan bokad för vecka 10 samt att vi också skall vara värdar för kungsörnssymposiet i oktober. Detta symposium kommer att

hållas i Umeå, på Hotell Entré Norr. Troligen blir det mer firande under året.

Tack alla ni inventerare som orkar hålla ut och även ett tack till länsstyrelsen i Västerbotten för ett bra samarbete.

P-O Nilsson, Samordnare för kungsörnsprojektet i Västerbotten.

Kungsörnsgruppen: Längst upp fr. vänster: Bertil Strömberg, Karl-Gunnar Rehn, Birger Hörnfeldt, Stefan Delin, lite skymd Britt Farstad. Mellanraden, från vänster: Roger Viklund, Christer Wilhelmsson, Anna Sundelin, Peter Sunesson, Linus Rydefors. Nedre rad fr. vänster: Lovisa Nilsson (Grimstö), Navinders döttrar Alexandra och Maria och sist Navinder Singh. Foto: Per-Olof Nilsson

Fågelresor och äventyr i unga år

Tänk vad tiden går fort. Numera har även mitt yngsta barn flyttat hemifrån och är på väg till Costa Rica för att jobba som volontär under en månad på ett rescue-center, där de tar hand om vilda, skadade djur. Det får mig att minnas att jag själv gjorde något liknande när jag åkte till Boston i USA för att jobba som au pair i tre månader. Naturligtvis hade jag även tänkt skåda lite fågel när det fanns tid över för det. Vilket äventyr. Det började med att jag i min naivitet bokade flighterna mellan Amsterdam och USA lite för tätt inpå varandra, eller så var flyget försenat. Det jag minns är hur typiskt det blev att just jag fastnade i säkerhetskontrollen för att de inte kunde förstå vad en tubkikare var för pryl. De vände och vred på den och när jag förklarade att den var för fågelskådning blev de inte så mycket klokare, men till slut beslöt de sig iallafall för att låta mig passera och komma med flyget. Som jag stod å trampade av oro att missa flyget, men det var bara att visa ett tålmodigt yttre.

En annan reseanekdot är när jag året därpå fick för mig att jag skulle tågluffa själv till Camargue i södra Frankrike för att se de enorma vilda flamingoflockar som finns där. På

Ritu Andersson.

Foto: Robert Johansson.

sittvagnen mellan Köpenhamn och Amsterdam fick jag dela nattkupé med två killar i min ålder. Då låg vi skavfötters och jag sov med rygg-säcken bredvid mig, för vem vill att någon ska stjäla en ryggpackad med tubkikare, handkikare och systemkamera av fina märken? En av killarna försökte ”täflörta” där under sovsäcken, men då fick han en bensmäll av mig, som låtsades sova och hårt vända mig om. Resten av resan sov jag med tuben, kikaren och kameran på de vandrarhem som jag bodde på. Morskt ändå, att resa helt på egen hand, men det var ju andra tider då, i början på 1990-talet.

Nästa fågelskådarresa bar mot Finland för en vecka. Den gången reste jag inte själv utan för tillsammans med ett gäng tjejfågelskådare från Umeå. Vilken skillnad, det var så mycket enklare med sällskap och lokal guide. Det jag minns bäst från den resan är att jag lärde mig skillnaden på fisk- och silvertärnans låte tack vare ett intensivt nötande tillsammans med vår guide Hans Hästbacka.

Nu för tiden är det många som åker på arrangerade fågelresor som erbjuder lokala eller mycket kunniga externa guider. Det är på många vis enklare att åka på arrangerade resor, men de är också ofta väldigt uppstyra och dyra, vilket i och för sig är relativt. Gillar du ett ställe extra mycket och vill stanna där längre än planerat så kan det vara svårt eftersom det finns ett planerat tidsschema att förhålla sig till.

Dessutom är min övertygelse att man lär sig känna igen fåglarna och minns namnen på dem längre om man får gå ”den hårda vägen”, det vill säga att själv bläddra i böcker eller läsa i mobilappar i stället för att en guide snabbt berättar vad man ser. Kanske blir det hen som bestämmer vad som är värt och inte värt att se på.

Eftersom det är väldigt subjektivt vad olika personer uppfattar som vackert och inspirerande lockas jag mer av att åka på egna resor med fågelintresserade vänner. Det krävs tid åt planering, och mod att åka på egna resor, och det är inte alla som kan eller orkar med det. Båda resesätten har sina såklart sina för- och nackdelar.

Några år efter Finlandsresan förändrades min livssituation och fågelresorna utomlands fick ställas på paus. Men nu känner jag att det börjar finnas möjlighet att göra fågelresor på egen hand eller med likasinnade igen. Det ser jag väldigt mycket fram emot.

*Flamingor.
Foto: Christer Olsson*

Skräntärnan som häckfågel i Västerbottens län

Skräntärna.

Foto: Lars-Göran Boström

I vilken omfattning häckar skräntärnor i Västerbottens län? Christer Olsson har undersökt det över en 30-årsperiod och ger här svaret.

Det allra första häckningsfyndet av skräntärna i Västerbotten är från 1955. Därefter bestod stammen ända fram till för några år sedan av maximalt ett tiotal par, alla solitärt häckande på skär i havsbandet. Under de senaste åren har dock en ökning skett i vårt län. Förra året skattades den svenska stammen till 780 par och i Västerbottens län beräknade under-teknad att det utifrån tillgängliga uppgifter fanns cirka 25 häckande par.

Det allra första skräntärnefyndet i Västerbotten härrör från 26 juni 1843, då ett exemplar siktades vid Sörmjölekusten i länets södra del. Därefter dröjde det ända fram till

1942 innan nästa fynd gjordes – vid kusten utanför Kåge vid Skellefteå, där arten sedan kom att noteras ytterligare några gånger fram till år 1950. I Umetrakten finns bara ett känt fynd från åren 1950 – 1967: Ett ex sågs vid Bergön 12.5 1962. Första säkra häckningsfyndet föreligger från icke namngiven kustlokal i landskapet 1955, det andra på Skötgrönnen, Bureå, 1964. Den första säkerställda häckningen på Holmöarna hittades sommaren 1966 på ett skär strax söder om Klubbudden. Därefter kan man anse att arten varit en årlig häckfågel i ögruppen med ett fåtal tämligen väl utspridda par.

Sommaren 1976 genomfördes på uppdrag av länsstyrelsen den första heltäckande inventeringen av kustfågelbestånden i länet. Förutom något förmodat enstaka par på Holmöarna (som ej inventerades 1976) återfanns då bara ett enda häckande par: På Storstensgrundet i Holmsunds skärgård – en lokal som arten därefter inte återkommit till som häckfågel. Arten anges vara tämligen trogen sina häckningsskär, vilket bara delvis gäller för den lilla stammen i Västerbotten. Ytterst sällan har två par häckat på samma ö hos oss. Första gången det veterligen skedde var på ön Obbolstenarna, strax söder om Obbola, 1994.

Den stora andelen av den svenska skrântärnestammen hittas emellertid häckande i kolonier. Närmaste större koloni i svenska farvatten återfinns på Storgrundet vid Rödkallen i Norrbottens skärgård, där i storleksordningen 50 – 75 par häckar varje år. Går vi söderut längs den svenska kusten finns närmaste större kolonier på några skär i norra Uppland.

Den första årgången av Fågelåret (supplement till Vår Fågelvärld) utkom 1992. Där kan man läsa att det hittades tre häckande par i Västerbottens län det året: på Lill-Fjäderäggsögern (Holmöarna), samt på Obbolstenarna och Obbola-Storbådan söder om Obbolaön. Inget par rapporterades från länets Ångermanlands-

del.

Hela den svenska stammen uppskattades till cirka 500 par nämnda år. Går till tio år fram i tiden, från 1992 till 2002, hittar vi att det i Fågelåret omnämns sex häckande par i Västerbottens landskap och totalt 586 inrapporterade häckningar i hela landet. Tre av de västerbottenska paren häckade bland Holmöarna (Idmanskallen, Malskärögern och Malbådan), två i Obbola skärgård (Obbolstenarna samt Obbola-Storbådan) samt ett par i Holmsunds skärgård (Petlandskär). I länets Ångermanlandsdel hittades två häckningar bland öarna i Snöans skärgård (Dynggrundet och Lill-Kusören). Totalt således åtta säkerställda häckningar i länet 2002.

Ytterligare tio år framåt i tiden (2012) ser vi tecken på en geografisk expansion i länet. Då inräknades precis som tio år tidigare åtta säkra häckningar i vårt län. Två bland Holmöarna (Malgrundskallen och Idmanskallen), en på Ören bland Vändskären utanför Ånåset, en på Hällgrundet, Djäkneboda, en på Fjärdhällan i Täftefjärden, en på Nygrundshällorna, Lillskärsudden, Sörmjöle samt en på Tärnören i Hörnefors skärgård. Till dessa ska läggas en säkerställd häckning på Drivörshällan, Drivören, i länets Ångermanlandsdel. Andelen lyckade häckningar tycks ha varit hundra-

procentig det året. I kommentaren i Fågelåret 2012 nämns att trenden för landet som helhet inte är entydig, med både positiva och negativa tendenser i olika landskap. Tillfälligheter som lokalt uppträdande av vissa predatorer eller väderomständigheter tycks spela en viktig roll i häckningsframgången.

Eftersom det ännu inte finns någon tryckt Fågelåret 2022, får vi gå till Artportalen för att få den senaste uppdateringen av skrântärnebeståndets storlek i Västerbotten. Vi finner då hela 22 olika lokaler där skrântärnan på goda grunder häckande inom länet 2022, fyra av dem i Ångermanlanddelen (Prästbådan vid Ava, Skivan i Nordmalingsfjärden, Drivan vid Drivören samt Gasthällan vid Järnshalvön).

Nordligaste häckningen var på Vorrgrundet, Skelleftehamn. Fortätter vi söderut, hittades de övriga häckningarna (ett par per ö i samtliga fall) på följande lokaler: vid Bakviksudden vid Ånaset, Hällgrundet vid Lantvallen, Kålsgrundet nära Sönerstgrundet, Jägarören och Hattkarlen (båda Holmöarna), Fjärdhällan och Östra Kankhällögern (båda i Tätefjärden), Skrakögern, Nygrundshällan, Lindbergsögern samt Svart-Lass (alla fyra i Holmsunds skärgård), Obbolstenarna utanför Obbolaön, Skahällan och Ytter-Åhällan utanför Norrmjöle samt slutligen Själhällan

och Nygrundshällan vid Sörmjölekusten. Vi kan på goda grunder anta att det fanns ytterligare några par, varför antalet 25 häckande par av skrântärnan i länet 2022 inte får ses som någon överdrift. I hela landet beräknades skrântärnestammen till cirka 780 par 2022.

*Skrântärna vid Tätefjärden.
Foto:Lars-Göran Boström*

Ser vi till Lycksele och Åsele lappmark, har denna kustbundna art förstås aldrig häckat i dessa landsdelar. Leif Bildström skriver i sin bok Fåglar i Södra Lappland (som upptar fynd till och med 2020) att det gjorts tre fynd av arten i Lycksele lappmark (Helsingfors, Lycksele 14.6 1970, Skarvsjö, Storuman 5.8 1994 samt i Umeälven, Lycksele 11.7 2012). Från Åsele lappmark omnämner Leif Bildström ett fynd från Nasen,

Övernoret 6.7 2000. Samtliga fyra fynd i Södra Lappland avser ensamma ex. Eftersök i Artportalen från åren 2021 – 2022 ger inget fynd alls.

Fåglar som inte häckat eller redan genomfört sin häckning kan emellanåt under främst juli – augusti ses fiskande i större sjöar som Tavelnsjön och Piparbölesjön, några mil innanför kustlinjen.

Flera mer tillfälliga sommarfynd finns av arten en mil eller ännu något längre in i landet från kusten sett, men eftersom denna artikel främst handlar om skräntärnan som häckfågel i länet, upptas de inte i denna artikel. Den största ansamling av arten som inräknats i länet, är enligt Artportalen från den 10.8 2022, då 23 ex samtidigt rastade på revlarna vid Lögdeälvens mynning.

Christer Olsson

Skräntärna.

Foto: Lars-Göran Boström

Vildmarksvägen - en sann inspirationsbok

Naturfotografen och journalisten Rolf Segerstedt tredje bok, Vildmarksvägen, är så oändligt mycket mer än ett betraktande i ord och bild av allfarvägen kring Stekenjokk. Här får vi följa med till gömda idyller och rika fågellokaler som sällan besöks i länets västligaste delar.

Många är vi naturvandrare som under årens lopp mött Rolf Segerstedt ute i den västerbottniska naturen. Alltid på hugget med kamera och ett stort objektiv om halsen, redo för nya mästerskott. Vad alla kanske inte vet är att han också har en gedigen journalistisk bakgrund, med anställningar både på Land och Dagens Nyheter, där inte minst olika miljöaspekter och skogsbruksfrågor ingått i hans bevakningsområden.

Sent 2022 utkom hans tredje bok, Vildmarksvägen; de två tidigare heter Varningsrop över hyggeslandet och Skogslycka. Att den senaste boken recenseras i denna fågeltidskrift är tveklöst på sin plats, eftersom den är välkryddad med utsökta fågelfoton och arttexter som inspirerar och utlöser funderingar bortom de gängse tankebanorna hos en skådare. I bokens efterord delger Rolf oss en berättigad fundering: ”Ska man verkligen skriva en bok som kanske leder ännu fler besökare till området?”. Han

Omslagsbild Vildmarksvägen.
Foto: Christer Olsson

landar i slutsatsen att ”fler ska få chansen att hitta både äventyr och ro i den underbara fjällnaturen”. Onekligen kloka funderingar av en man som utgivit en bok med det förpliktiggande namnet Vildmarksvägen. Tankarna fördjupas på sidan 11, där ett foto visar husbilskaravaner mot en fond av vidsträckt, öde fjällområden.

Stekenjokkvägens omgivning har under senare decennier alltmer börjat framstå som den ideala platsen för den som vill ta del av fjällvärldens rika fågel- och djurliv på en nivå som man anlägger själv, allt från bekväma fågelstudier längs lättåtkomliga platser till de mer personligt färgade fågelmötena långt bort från allfarvägarna, i all enskildhet i Mars-

fjällsmassivet, under en stilla kanot-tur vid Bjurälvens utlopp i Leipikvattnet eller från ett uppspänt tält på fjäll-heden på den norska sidan i den vildaste av alla landets nationalparker: Börgefjell.

I denna bok lämnar Rolf snabbt den stora semestertraden bakom sig och ger sig ut med gott om tid och sinne för njutning i områden som ännu bara en liten bråkdel av Vildmarksvägens besökare tagit del av. Här ligger mycket av bokens storhet: det kittlande perspektivet av vad som finns bakom de fjälltoppar och blånande berg som vi ser i fjärran. Ett besök vid ringtrastens hem i en fjällbrant, ett möte med lavskrikan långt inne i skogsdunklet eller kanske till och med ett möte med något så exklusivt som en rödstrupig piplärka vid en fjärran våtmark. Allt återgivet med autentiska foton av högsta klass.

Vi får här tips om att ett besök i Klimpfjäll i juni för den fågelintresserade är så mycket mer än det obligatoriska stoppet vid byns livsmedelsaffär för att lyssna till de spelande dubbelbeckasinerna. Där finns också Kultsjön och Klimpviken som är tummelplatser för ett rikt urval av våtmarksbundna fågelarter, inte minst vad det gäller vadare.

Urvalet av foton vid vilka blicken vilar lite extra länge är förstås gediget när bokens upphovsman heter Rolf

Segerstedt. Jag uppskattar mycket att bokens foton är tagna under olika årstider. Här ser vi septembers illröda markvegetation, spröda, bleka midvinterbilder, skummande vårflooder och bländande högsommargrönska. Rent fågelmässigt fastnar jag främst för den spelande fjällripetuppen på yster färd uppe i den blekrosa himlen, den smalnåbbade simsnäppan som via ett luftsprång knipit en fjärl med näbben samt den spejande jaktfalken i ovanligt grön omgivning. Men, ingen av dem kan mäta sig med bilden av det framglidande fjällabbspåret på sidan 129. Absolut toppklass är omdömet från min sida.

Jag förstår efter denna genomläsning av boken att de områden som ligger längs Vildmarksvägen bjuder på mångfacetterade upplevelser för den naturintresserade. Nästa gång jag besöker området ska jag ta mig en särskild titt på den rika floran, uppfylla drömmen om att äntligen få möta en järv i det fria eller varför inte vara lite kulturell och besöka de minnesplatser som vårdar minnet av de första nybyggarna i området. Ser med ett leende i mungipan att Rolf som lästips angivit Bernhard Nordts numer lätt bortglömda klassiker ”I Marsfjällets skugga”. För 50 år sedan var det given litteratur för varje äventyrslysten grabb och tjej.

Funderar du på en fjällresa detta år?

Kombinera den då gärna med besök i alltjämt orörda storskogsområden, besök i nybyggerland och en avstickare till Sveriges längsta grotta längs Vildmarksvägen. Detta och så mycket mer av upplevelser kan denna bok ge dig starka impulser till att få ta del av.

Minns med välbehag sent en högsommarkväll för cirka 20 år sedan då jag färdades med bil i sakta mak

längs de svindlande vackra omgivningarna av Stora Blåsjön i nordligaste Jämtland. På bilstereon genljöd Puccinis ”Madame Butterfly” för att förhöja den magiska stämningen. Nu har Rolf Segerstedt givit mig ett foto som exakt återkallar just den stämningen av just den platsen just då. Jag hittar det över ett helt uppslag i den utsökta boken Vildmarksvägen. Det tackar jag vänligen för.

Christer Olsson

Västerbottens inland – hyser många ugglor

Hökuggla.

Foto:Niklas Andersson

Niklas Andersson, en av Västerbottens duktiga fotografer och ringmärkare, delar här med sig av sina kunskaper kring hur man kan lyssna på ugglor under vårvintern. Inspireras, planera och bege er ut i vårvinternatten.

Att lyssna efter ugglor kan vara tålamodskrävande med många mil i bil, sena kvällar och inga ugglor hörda – trots idealiska förhållanden. De senaste 10–15 åren har jag ägnat mycket tid under vårvintern åt att lyssna efter ugglor i främst södra Västerbotten, och tänkte därför dela med mig av mina erfarenheter gällande detta.

Vilken tid på året ska man bege sig ut? Vilken tid på dygnet? Vad ska det vara för väder? Vilka ugglor kan man förvänta sig att höra på vilka lokaler? Detta tänkte jag svara på i den här artikeln.

I Västerbotten förekommer regelbundet sparv-, pärl-, hök-, horn-,

jord-, slag- och lappuggla samt berguv som häckfåglar. Flera av ugglorna fluktuerar i uppträdande och antal mellan åren, beroende på födotillgång. Sämre sorkår innebär som regel färre ugglor som går till häckning – dessa år hörs därför färre ugglor ute i markerna.

Sparvuggla är vår minsta uggla och trivs i barr- eller barrblandskog, företrädesvis äldre sådan. Som mest är den aktiv i gryning och skymning, och det är vid denna tid på dygnet som man oftast hör sparvugglan spela. Under hösten kan man höra det så kallade cykelpumpslätet/höstlätet, och under vårvintern (februari – april) sången, som kan höras upp till

600–700 meter.

Pärlugglan är en relativt liten uggla som trivs i tätare barrskog, och är den vanligaste uggla i våra marker. Redan i början på januari kan man höra de första individerna spela. De har sin intensivaste spelperiod fram till i mitten på mars under dygnets mörka timmar. Min egen erfarenhet är att man ofta kan höra pärlugglor spela i närhet till byar, med inslag av åkrar och skogsdungar – men också i rena skogsområden. Sången hörs ofta på upp till 2–3 km avstånd vid bra förutsättningar.

Hökuggla är en medelstor uggla, och trivs bäst i fjällbjörkskog eller äldre barrskog med insprängda aspar. Den har sin tätaste stam i inlandet och nedanför fjällen. Goda sorkår häckar enstaka par även närmare kusten. Har sin spelperiod i slutet på februari – april, och kan höras på upp till en kilometers avstånd. Spelar främst nattetid. De få hökugglor jag har hört spela, har suttit på större hyggen med insprängda aspar i närheten till äldre barrskog, några mil in från kusten.

Hornugglan förekommer allmänt till sparsamt under goda sorkår, och trivs bäst i jordbrukslandskapet. Den är mestadels flyttfågel, de första individerna kan dock dyka upp redan i februari, ofta i sam-

band med mildare väderlek. Den har sin spelperiod främst från mitten på mars – början på maj, och kan då nattetid höras hoa på upp till en km avstånd. Dalgångar med jordbrukslandskap eller öppnare slätter med insprängda skogsdungar är bra lokaler att besöka om man vill höra hornuggla.

Pärluggla.

Foto: Niklas Andersson

Jordugglan är en flyttfågel som förekommer i våra marker under april-september, och häckar vanligtvis på myrområden i inlandet. Arten är relativt tystlåten, men kan på häckplats ses spelflyga, med sång som yttras i flykten bestående av korta, snabba serier av dämpade hoanden hörbara på upp till en kilometer under parningstiden i maj-juni.

Kattugglan är en medelstor uggla vars utbredningsområde sakta kryper sig norrut, med en fast stam som når upp till södra Ångermanland. I Västerbotten är den fortfarande ovanlig, men ett par häckande framgångsrikt i Umeå under våren 2022. Arten är ofta ganska ljudlig, och kan höras spela från november – april, nattetid, och hörs då vid goda förhållanden på upp till två till tre km avstånd. Den trivs i flertalet miljöer, och hittas söderut ofta i parker, skogsområden eller odlad bygd. Jordbrukslandskap med inslag av skogsdungar eller annars i stadsnära passande miljöer kan vara lämpliga platser att lyssna efter kattugglan i våra trakter.

Slagugglan är stor, och stannar i reviret året runt – välkänd för sin aggressivitet mot närgångna inkräktare när ungarna är på väg att lämna boet. Den förekommer sparsamt, men är välspriidd över hela Västerbotten bortsett från de fjällnära områdena. Den trivs i äldre barrskog, gärna i närhet till myrområden och inägor.

Spelet hörs som intensivast under mars-april, nattetid, och kan höras på upp till två till tre km avstånd vid goda förhållanden.

Slaguggla.

Foto: Niklas Andersson

Lappugglan är en stor uggla som är ytterst sorkberoende – år med god födotillgång kan det röra sig om ett hundratal häckande par i länet, medan arten under år med sämre födotillgång helt saknas som häckfågel. Arten trivs bäst i uråldrig granskog med inslag av bäckar och inägor, och tycks särskilt förtjust i områden ett antal mil in från kusten. Spelet hörs som intensivast under mars-april, nattetid, men observera att det dova hoandet sällan hörs längre än på 400–500 meters avstånd. I landskapet

Lappuggla.

Foto: Niklas Andersson

Västerbotten har Vindeln och Skellefteås kommuner länge varit de områden där arten haft sitt starkaste fäste.

Berguv är numera en mycket sällsynt häckfågel i länet, och det beräknas bara finnas tre till sex häckande par kvar. Trivs i bergiga områden med branter, men också i närheten av sop-tippar, i södra Sverige hittas arten lokalt också i skärgården. Störningskänslig. Spelperioden varar från januari – april, och den hörs oftast i skymning, men den kan också höras sent på natten. Vid goda förhållanden kan hoandet höras på tre till fyra kilometers avstånd.

För att maximera chanserna att höra ugglor skulle jag vilja påstå att mars-april är den överlägset bästa perioden här i Västerbotten. Jag upplever gen-

erellt att det är bäst aktivitet på ugg-lorna klockan 22.00–01.30, men vill man ha chans på sparvuggla och berguv brukar som nämnts ovan skymning vara bäst.

Vädret spelar stor roll. Till att börja med, kolla väderprognosen – vind-stilla är optimalt för att höra ugglor. Blåser det mer än 4–5 m/s är det sällan lönt att ge sig ut. Då hör man bara vinden som viner i träden, och jag upplever ofta aktiviteten som låg. Temperaturmässigt spelar det mindre roll, men generellt brukar det vara bäst med någon enstaka minusgrad, även om jag hört bra spel av slagugg-la när det varit - 20 C. Nederbörd är något man bör undvika, aktiv-iteten är även då låg – och detsamma bruk-ar gälla om väderomslag är på ingång senare under natten. Stjärn-klart eller lätt mulet är att föredra.

Berguv.

Foto: Niklas Andersson

Trots idealiska väderförutsättningar och rätt tid på året har jag många gånger kommit tomhänt hem utan någon hörd ugglas, trots att jag besökt många kända tillhåll. Vissa kvällar är det bara så att aktiviteten är låg, och andra kvällar tvärtom. Uppsatta mikrofoner i revir för slaguggla visade att ugglorna ibland bara spelade några få minuter per natt, och det gäller förstås då att man ska ha lite tur att pricka in rätt tillfälle.

Vart ska jag åka då? Jag brukar försöka åka några mil inåt land från

kusten sett. Tätheterna på ugglor är ofta något större, beroende på vilken art du är ute efter. Biltrafiken är dessutom ofta mindre intensiv, som i sig är ett stort störningsmoment. Testa att åka in efter plogade skogsbilvägar eller mindre landsvägar, och kolla i förväg på kartan efter lämpliga biotoper. Äldre granskog med inslag av myrmarker och inägor, eller öppnare områden såsom hyggen och jordbrukslandskap med inslag av skogsdungar kan vara värda att stanna vid, eller varför inte naturreservat. Jag brukar göra rätt många stopp, och hör jag inget efter några minuter så brukar jag åka vidare och stanna med en knapp kilometers mellanrum – såvida biotopen är okej.

Är biotopen öppnare kan man stanna med något längre mellanrum, eftersom ljudet transporteras bättre där än i tätare skogar. Är man osäker på hur ugglorna låter kan man med fördel på nätet besöka xeno-canto.org och på svenska söka efter den art man vill lyssna på – här finns tusentals inspelningar att lyssna på, helt gratis!

Till sist vill jag önska er lycka till med ugglelyssningen – och glöm inte att rapportera dina hörda ugglor på Artportalen!

Niklas Andersson

Spillkråkans val av föda under vintern

Spillkråka.

Foto:Lars-Göran Boström

Mycket få undersökningar har gjorts av spillkråkans (*Dryocopus martius*) födosök i lövträd, inte minst vintertid. Den här undersökningen syftar till att vara en inledande studie av främst spillkråkans födosök vintertid i gråal (*Alnus incana*).

Inom fyra väl utvalda undersökningsområden (belägna i Västerbottens södra kustland, vardera med en cirka 1,5 kilometer lång vandrings slinga, belägna i etablerade spillkråkerevir med närmast optimal gråalsförekomst) återfanns under vintern 2004/2005 totalt 56 gråalar som bar tydliga hackbearbetningar efter spillkråka, gjorda under nyss nämnda vinter.

En transektstudie som utfördes visade att 10,3% av gråalarna i döende stadium, men alltså med hård ved, bar spår av födosökande spillkråkor, gjorda under vintern för denna studie. I dessa områden bar totalt 33,1% av gråalarna i nämnda stadium spår av

spillkråkans sök efter föda (nyare och äldre spår). Två transekter per undersökningsområde karterades på gråal.

Spillkråkan tycks föredra gråalar med diameterstorlek mellan 13,5 och 15,4 cm, i det första döendestadiet. Den här studien visar också att man kan spåra födosök av spillkråka i gråalar genom att mäta längden på de träspån som hittas under de bearbetade träden. Det är en eftersöksmetod som vanligen är betydligt mer tillämpbar än att följa radiosändarförsedda spillkråkor. I denna uppsats diskuteras vidare halssteklarnas (*Xiphydria* sp.) betydelse som komplementär födokälla vintertid till den välbeskrivna

favoritfödan hästmyror (*Camponotus herculeanus*), som spillkråkan hittar i granar (*Picea abies*).

Inledning

Den samlade europeiska stammen av spillkråka beräknades till cirka 740 000 par 2004 (Birdlife International 2004) medan den svenska beräknades till ungefär 29 000 par åtta år senare, med en fallande populationstrend (Ottosson et al. 2012). Sedan 2015 är spillkråkan rödlistad i kategorin ”nära hotad”. Det har antagits att en alltmer sparsam förekomst av barrträdsstubbar i rationellt brukade skogar negativt påverkar spillkråkans förmåga att överleva under kärva vintrar i norra Skandinavien (Mikusinski 1995).

Flera födosöksrelaterade studier av spillkråkan har handlat om att titta närmare på artens födosök i gran och tall, där hästmyror utgör artens stapelföda (Cramp 1985, Rolstad and Rolstad 1995, Mikusinski 1997). Dessa myror är en allmänt förekommande och energirik föda som hittas i stubbar och basala delar på främst granar. Utifrån dessa studier kan vi på goda grunder anse att just hästmyror utgör spillkråkans huvudsakliga födoingång i Skandinavien. Dock har mycket liten uppmärksamhet ägnats åt i vilken utsträckning som de utnyttjar lövträden och deras vedlevande insekter som födokälla. En anledning till denna kunskapsbrist

kan vara att lövskogar idag är en bristvara i våra rationellt skötta skogar, varför den lilla andel lövträd som numer finns i dem har ansetts vara av mindre betydelse för artens födosökande.

En av mina hypoteser i den här studien är att gråalen och dess vedlevande insekter kan utgöra ett viktigt alternativ till granen och dess hästmyror i norra Sverige. Inte minst i Västerbotten är gråalen vanligt förekommande i anslutning till sötvatten samt i den albård som hittas längs stora delar av länets kuststräcka. Döende gråalar är sannolikt en rik födokälla för hackspettar som gärna äter de vedlevande insekter som gömmer sig i dem – insekter som finns spridda längs hela trädets stam. En viktig punkt i den här studien har varit att analysera förekomsten av olika vedlevande insekter i gråalen, hur pass rikligt de förekommer samt vad som karakteriserar de gråalar där spillkråkan födosöker vintertid. Nämnas bör att klubbalen (*Alnus glutinosa*) förekommer sparsamt i Västerbotten, medan gråalen är ett karaktärsträd i många vattennära och fuktiga miljöer. Dessutom är gråalen ett pionjärträd som tidigt börjar växa på land som nyligt stigit ovan vattenytan på grund av den landhöjning som är påtaglig i Västerbotten.

Mycket litet har publicerats om hur

man identifierar de hackspår i träden som hackspettarna gör samt hur man kan särskilja de olika spettarnas vedspill som fallit ner på marken. Den här studien vill lyfta fram hur man kan särskilja olika hackspettarters alspån.

Metoder i fält

Vart och ett av de fyra undersökningsområdena vandrades varje måndagsmorgon längs en markerad rutt som i vart och ett av dem var 1,5 kilometer lång under perioden 29 november 2004 fram till och med 7 mars 2005. Varje rutt hade lagts så att den rent teoretiskt skulle ligga längs vad jag ansåg vara optimala miljöer för spillkråka i lövskogsriska, främst gråalsrika, områden. I runda tal 20 hektar täcktes in längs varje rutt. Vid varje promenadtillfälle sökte jag noggrant efter nya hackspår i gråalarna samt spån på marken efter sådana bearbetningar.

På var sida av de vandrade stigarna spanades marken och gråalarna på 50 – 100 meters avstånd av, beroende på skogens täthet. Varje funnet hackspår i gråalarna undersöktes noggrant för att avgöra om de var gjorda av spillkråka, annan hackspett eller i något fall av vinden, annat djur eller mänskiska. En nygjord hacklämning av en spillkråka i en gråal fångar det tränade ögat via sin speciella form och storlek samt storleken på det spån som ligger under trädet. Veden lyser

*Hackspår av spillkråka.
Foto: Christer Olsson*

*Vedspill från Spillkråka.
Foto: Roger Olofsson*

gulaktigt i en nygjord gråalslämning in i veden, med tiden blir de alltmer gråaktiga. Endast lämningar gjorda i hård ved undersöktes. En viktig fråga att besvara var om de funna hackspåren i gråalarna var gjorda av spillkråka eller någon annan hackspett. Efter många års studier av hackspettsspår i gråalar är min slutsats att de är som svårast att identifiera i de

fall där en spillkråka bara hunnit bearbeta trädet en kort stund innan den övergivit det och bara en liten mängd av otypiskt korta spån hittas under trädet. I sådana fall kan det vara mycket svårt att avgöra om hackspåret är gjort av en spillkråka, en vitryggig eller en tretåig hackspett.

Många års fältstudier av hackspettar som födosöker i gråalar har lett mig fram till slutsatsen att det finns signifikanta skillnader i det spån man finner på marken/snön under en gjord bearbetning mellan spillkråka, vitryggig och tretåig hackspett. Svårast är det att skilja spillrets och hackspårets utseende mellan vitryggig hackspett och spillkråka. Dock bör nämnas att vid tiden för den aktuella undersökningen, vintern 2004/2005, fanns inte en enda känd vitryggig hackspett i Västerbotten. Gråspett och mindre hackspett är ute ur denna diskussion, eftersom de båda producerar hackspån som är mycket små vid en direkt jämförelse med de som spillkråkan åstadkommer.

Alla de gråalar som bar typiska, nygjorda spillkråkelämningar som jag fann under min studie, markerades med röd sprejffärg varefter en nummerbricka i plast knöts fast med ståltråd på varje sådan gråal. Därför kom ett mindre antal gråalar där spillkråkorna födosökte under olika veckor av studien att bära på flera sådana numreringar.

Allt spill som återfanns under varje nygjord lämning samlades in i en nummerad plastpåse. Var och en av de gråalar där jag fann färsk spillkråkebearbetningar mättes i brösthöjd, graden av vitalitet i form av vedens hårdhet angavs (mätt med förmåga att tränga in i veden via ett lätt tryck med min bilnyckel tillhörande en Renault Megane 2002), samt graden av levande krona/grenar. Dessutom eftersöktes varje sådan gråal om man kunde finna äldre spillkråkelämningar i dem och hur omfattande de i så fall var. Även avståndet till närmaste träd mättes samt i vilket väderstreck som bearbetningen var gjord.

Spillkråka.

Foto: Lars-Göran Boström

Material, metoder samt undersökningsområden

Den här studien utfördes i fyra olika kustområden i södra Västerbotten där spillkråkan sedan länge haft fasta revir som jag följt, vilka presenteras i tabellen nedan. De dominerande trädslagen presenteras i ordning efter hur allmänt förekommande de är.

Närvaro av vedlevande insekter

Uppsamlingen av spån under gråalarna utfördes mycket noggrant, så att inga spån i snön eller på marken missades. Ett område på ungefär 20 kvadratmeter genomsöktes runt varje träd där jag återfann fallet spån. Vid några tillfällen när extra många och till ytan omfattande bearbetningar

Tabell 1:

Namn	Position	Yta	Dominerande trädslag
Hedmansgrundet	63 o 20'N/20 o 20'E	20 ha	gråal, gran, sälg, rönn.
Tavelån	63 o 25'N/20 o 25'E	20 ha	gråal, sälg, björk, gran
Rovsundet	63 o 20'E/20 o 35'E	18 ha	gråal, gran och rönn.
Tidesviken	63 o 50'E/20 o 35'E	22 ha	gråal, sälg, björk, gran.

hade gjorts i gråalarna, var jag tillbaka nästkommande dag för att avsluta uppsamlandet. Allt insamlat spån undersöktes noggrant i laboratorium för att hitta insektslarver eller fullt utvecklade insekter bland dem. Dessutom undersöktes de små insektsgångar som fanns i det uppsamlade spånet noggrant. Insektsgångar kan i många fall berätta om vilken insekt som varit i farten (Ehnström and Axelsson 2002). De mest sannolika insekterna att återfinna i dessa döende gråalar, är två mycket närstående och snarlika arter av halssteklar (*Xiphydria camelus* och *X. picta*). Även om jag fann lite av larver eller utvecklade halssteklar bland det spån jag undersökte, kan jag ändå med mycket god sannolikhet säga att de rikligen hade funnits där, eftersom de lever i symbios med en svamp (*Daldinia*), som lämnar tätt med typiska svarta sporer längs gångarnas väggar. Sådana svartfärgade insektsgångar fann jag i riklig mängd i insamlat spån (Ehnström & Axelsson 2002).

Uppsamlat spån stoppades i bomullspåsar vilka fördes till laboratoriet för torkning av spånet och efterföljande utveckling av eventuella larver i rumstemperatur. Förutom insamlat spån togs även två 50 cm långa avkapade bitar av döende alved (diameter kring åtta centimeter) från vart och ett av de fyra undersöknings-

områdena till laboratoriet för att få ytterligare en fingervisning om vilka insekter som kunde finnas i den döende alveden. Allt insamlat material genomsöktes två gånger i veckan efter eventuellt förekommande insekter fram till det att tre veckor gått från det att de fördes till rumstemperatur. När tre veckor gått efter själva insamlandet fördes allt spån till en värmekammare för att man sedan skulle få en jämförbar torrvekt hos de olika insamlade proven.

Metodologiska antaganden

På grund av sin synnerligen kraftfulla näbb, producerar spillkråkan när den födosöker i en döende gråal med ännu hård ved, spån som är signifikant större än hos de andra hackspettsarterna. För att kunna påvisa det letade jag idogt efter ett område rikt på döende, hårdvedad, gråal där man samtidigt kunde studera och samla ihop spånet efter alla här aktuella spettarter (spillkråka, gråspett samt mindre och tretåig hackspett) vid ett givet tillfälle. Den 4 november 2004 fann jag en dunge rik på gråal där jag samtidigt såg de fyra hackspettsarterna födosöka inom en cirka hektarstor gråalsdunge, där spån samlades in och jämfördes. Hos den mindre hackspetten hittades inget spån som var längre än 12 mm, den tretåiga hackspetten lämnade inget spån som var längre än 23 mm. Av spillkråkan hittades extra mycket spill denna dag,

mätande upp till 80 mm. Under de träd där gråspetten födosökte kunde jag inte hitta något spån alls, trots flitigt eftersök, enbart lossad bark återfanns. De här studierna, tillsammans med mina samlade erfarenheter från många års vinterstudier av födosökande hackspettar i gråalar, låg till grund för de i studien gjorda antagandena om vilken hackspettsart som varit i farten vid födosök i de gråalar som jag fann vara bearbetade under vintern 2004/2005 inom mina fyra undersökningsområden.

Resultat

Under de 14 veckor som studien pågick hittades totalt 56 olika gråalar där spillkråkan hade födosökt minst en gång under denna period i något av de fyra olika undersökningsområdena. Spår som visade på förekomst av halssteklar (*Xiphydria sp.*) återfanns i 39 av dessa gråalar. Inget uppenbart samband hittades mellan spillkråkans födosöksaktivitet i gråalarna kopplat till sjunkande temperaturer eller ökat snödjup under studieperioden.

I transektstudien inräknades totalt 833 gråalar inom de åtta transekterna, som var och en mätte 400 kvadratmeter. Av dessa klassificerades 474 av dem vara i levande stadium. Bland dem bar fem gråalar spår efter födosökande spillkråka gjorda vintern 2004/2005 medan sex bar på hackspår som var gjorda dessförinnan. Av

de 359 gråalar inom transektområdena som var i dött/döende stadium bar 119 av dem på hackspår gjorda av spillkråka före vintern 2004/2005 medan 37 av dem bar på hackspår gjorda under nämnda vinter. Totalt hyste en andel av fem procent av gråalarna i transektområdet hackspår av spillkråka från vintern 2004/2005 medan 15 procent av dem bar på äldre hackspår. Det ger en total andel av 20 procent gråalar som bar på äldre eller nyare av hackspår efter spillkråka inom nämnda område. Rolstad (1995) beräknade i en studie gjord i mellersta Norge att spillkråkan utför födosök under 3 – 4 timmar under en midvinterdag.

I den här studien kunde jag följa en födosök-ande spillkråkehona som under en timmes tid utförde kontinuerligt födosök i en och samma gråal i Tavleljärdens studieområde den 7 mars, under vilket hon producerade 396 gram av spån. I en väl avgränsad gråalsdunge i Rovsundets studieområde kunde jag inräkna 16 gråalar vilka intensivt hade blivit bearbetade av spillkråka under perioden 10 – 17 februari 2005. Oturligt nog inträffade en mildperiod mitt i nämnda vecka, följd av några kalla nätter varför en stor andel av allt det spån som hade producerats där kom att frysa fast i isen på Rovsundet på en yta som täckte en hel hektar. Det var förstas omöjligt att insamla allt detta spån.

En uppskattning som gjordes utifrån storleken av de gjorda hackspåren och hur mycket spån de hade producerat utifrån tidigare gjorda vägningar av insamlat spån, ger en uppskattad vikt av 2 – 3 kilo spån producerat i en enda begränsad dunge under en enda vecka. Om dessa siffror och antaganden är korrekta, hade en spillkråka om den var ensam tillbringat cirka 30 procent av den veckans födosöksaktivitet enbart i den här begränsade gråalsdungen.

Av de 56 träd som bar på spillkråkehackspår gjorda under vintern 2004/2005, befanns 41 av dem vara gjorda i gråalar som inte stod i exponerat läge, vilket innebar att där fanns gott om omgivande träd runt dem inom åtminstone tio meters avstånd inom ett område som mätte minst 180 grader. Under de flesta av de 15 exkursionstillfällena var snödjupet under det normala för årstiden i södra Västerbotten (vid tio av dem var snödjupet 0 – 13 cm medan det vid fem av dem mätte 28 – 40 cm). Ett normalt snödjup under studietiden ligger på 30 – 50 cm i södra Västerbotten (SNA, Sveriges klimat 1995). Ingen tydlig koppling hittades mellan ökad födosöksaktivitet hos spillkråkan och sjunkande temperatur eller ökande snödjup.

Diskussion

Det här tycks vara den första studien av födosökande hackspettar vintertid,

där fokus legat på kvantifiering och graden av födosöksaktivitet som inriktat sig specifikt på gråal. Utifrån de här resultaten kan man sluta sig till att gråal kan vara ett mycket viktigt födosöksträd där det är rikligt förekommande och där många av träden är i dött/döende stadium. Resultaten indikerar att det varit en hög födosöksaktivitet av spillkråka bland förekommande gråalar i de fyra undersökningsområdena under den vinter som fenomenet studerats och att gråalen bör anses som ett signifikant födosökträd för denna spett under vintern i områden där gråalen är rikligt förekommande, såsom i Västerbotten.

Min hypotes var inledningsvis att spillkråkan ändrar sitt födosök vintertid från det väl beskrivna som sker i basala delar av gran och granstubbar, till födosök i gråal när snödjupet blir för stort. Dock hittade jag ingen sådan koppling. I stället indikerar de här presenterade resultaten att spillkråkan spenderar avsevärd tid på att leta sin föda i gråalar även under en snöfattig och mild vinter – en födokälla för spillkråkan som sällan har beskrivits. Man kan spekulera om hur spillkråkan, som enbart lever av insekter, kan klara av att leva i kalla och snörika klimat på nordliga breddgrader, när trädstubbar och basala delar av träden är snötäckta flera månader i rad. Det har antagits

att spillkråkan har svårigheter att tillfredsställa sitt dagliga energibehov även i södra och mellersta Skandinavien (Nilsson et al. 1992, Mikusinski 1995), där det ändå råder ett klimat som rimligen borde vara mer gynnsamt för arten. Det här väcker frågor om huruvida och på vilket sätt spillkråkorna i norra Sverige har anpassat sig till andra födokällor än gran under vintern, eftersom de till stor del ligger begravda i snön i norr.

Halssteklar lägger som regel sina ägg i gråalar som är i döende stadium, medan de ännu uppvisar en hård ved. Det här är delar av gråalen som inte täcks ens av de största snödjup som kan förekomma i Norra Norrland. Därför bör halssteklar som födokälla vara idealisk som ersättning för de väl beskrivna hästmyrorna som huserar mest i granstubbar och de levande granarnas basala delar även när vintersnön ligger djup.

Det är känt att spillkråkan kan lyckas med konststycket att födosöka i låga granstubbar om snödjupet är 30 – 40 centimeter (Rolstad, J. and Rolstad, E. 2000), men när snödjupet överstiger en meter (vilket inte är ovanligt i områden i norra Skandinavien där spillkråkan finns) bör således exempelvis larver av halssteklar vara en god ersättning för de då oåtkomliga hästmyrorna.

Trots att jag kunde fastställa före-

komst av halssteklar i spånet från de träd där spillkråkan nyligen hade födosökt, hittades förvånansvärt få larver av dessa insekter när jag undersökte spånet i lupp på laboratoriet. En förklaring till det kan vara att spillkråkan äter mycket effektivt och inte lämnar några halsstekellarver kvar i onödan. Halssteklarnas utveckling från ägg till adult tar upp till ett par år, en tid under vilken larven lever i det fördolda inne i den hårda alveden, träd vilka omsorgsfullt väljs ut av halsstekelhonan.

Under mina besök i de fyra studieområdena fann jag ytterst få lövträd förutom gråalar i tidigt döendestadium som i någon större omfattning var påverkade av spillkråkan under den vinter som undersökningen pågick. Det var endast ett mindre antal sälgar och några gråalar som var i förmultningsstadium som bar på någon typ av spår efter spillkråkans födosök. Således inga födosökskällor som kan anses vara kompensatoriska eller huvudsakliga för födosökande spillkråkor en hel vinter.

Eftersom 41 av de 56 gråalar som bar på hackspår av spillkråka inte stod i exponerade positioner, utan inne i mer eller mindre slutna skog, leder det mig till slutsatsen att en spillkråka som letar föda i en potentiellt födorik gråal helst väljer en som står inne i ett trädbestånd. Det kan till stor del bero på att den på så vis vill

undvika potentiella predatorer som exempelvis duvhöken. Spillkråkan är numer rödlistad. För att en spillkråka ska kunna fortleva framgångsrikt i en miljö i Västerbotten, bör man ta stor hänsyn till att bevara förekommande gråalar i dess revir.

Även till stamdimensionen tunna gråalar som befinner sig i tidigt döendestadium attraherar spillkråkan. Nygjorda hackspår av spillkråka återfinns ofta i gråalar som för den ovane betraktaren ser levande ut. Det är egentligen inte förvånande, eftersom en gråal endast under ett fåtal år av sin existens uppvisar den vedkvalitet som tycks vara optimal för de vedlevande insekter som bor där, inte minst halssteklarna. Det här leder fram till slutsatsen att det främst är den individuella gråalens levnadsstadium och inte stamdiametern som är avgörande när en spillkråka väljer vilken al den ska hacka efter föda i.

Den här undersökningen indikerar att spillkråkan föredrar att leta efter föda i gråalar som återfinns inne i täta bestånd. Eftersom gråalen är konkurrenssvag mot exempelvis granen är det ofta som man hittar den i täta bestånd på platser som under i alla fall en del av året står under vatten – miljöer som är alltför fuktiga för granen. Sådana miljöer återfinns exempelvis i flackt landskap vid rinnande vatten och havsstränder. Båda dessa typer av miljöer återfinns

Spillkråkehane.

Foto: Darren Banks

inom de fyra studieområden som jag valde ut. Vill man främja förekomst av gråal, kan man göra en insats genom att med regelbundenhet röja bort spirande granar inne bland gråalarna.

I Västerbotten hittar vi längs kusten många avsnitt sammanhängande albård intill stränderna, eftersom gråalen är ett pionjärträd som tidigt invandrar till landytor som nyss stigit ovan vattenytan på grund av landshöjningseffekter. Gråalen har en kort livscykel, som i genomsnitt endast är cirka 30 år. Därför är varje gråal endast för en relativt kort tidsperiod intressant som födosöksträd för en spillkråka.

spillkråka.

FOTNOT: En transekt är ett tvärsnitt av en undersökningsyta.

Tack!

Ett stort tack till Lars Edenius, SLU, Umeå, som var min vetenskaplige vägvisare i detta projekt från början till slut. Ett hjärtligt tack till Roger Pettersson, SLU, Umeå, som lät mig få ta del av hans stora kunskap om vedlevande insekter i gråalar.

Christer Olsson

Referenser

Angelstam, P. and Mikusinski, G. 1994. Woodpecker assemblages in natural and managed boreal and hemiboreal forest – a review. – *Annales Zoologici Fennici* 31: 157-172.

Birdlife International. 2004. Birds in Europe: population estimates, trends and conservation stands. Cambridge, UK. Birdlife Conservation Series no. 12.

Ehnström, B. and Axelsson, R. 2002. Insektsnag i bark och ved (in Swedish). SLU. ArtDatabanken. Uppsala.

Haila, Y. and Järvinen, O. 1977. Competition and habitat selection in two large woodpeckers. – *Ornis Fennica* 54: 73-78.

Johannesson, H., Laessöe, T. and

Stenlid, J. 2000. Molecular and morphological investigations of *Daldinia* in northern Europe. – *Mycological Research* 104 (3): 275-280.

Johansson, T. 1999. Dry matter amounts and increments in 21- to 91-year-old common alder and grey alder and some practical implications. – *Canadian Journal of Forest Research* 29: 1679-1690.

Johnsson, K. 1993. The Black Woodpecker *Dryocopus martius* as a keystone species in forest. – Thesis. Uppsala.

Kärki, T., Maltamo, M. and Eerikäinen, K. 2000. Diameter, distribution, stem volume and stem quality models for Grey alder (*Alnus incana*) in eastern Finland. – *New Forests* 20: 65- 86.

Mikusinski, G. 1995. Population trends in Black Woodpecker in relation to changes and characteristics of European forests. – *Ecography* 18: 363-369.

Mikusinski, G. 1997. Winter foraging of the Black Woodpecker *Dryocopus martius* in managed forest in south-central Sweden. – *Ornis Fennica* 74: 161-166.

Mikusinski, G. 1997. Woodpeckers in Time and Space. – Thesis. Uppsala.

Min favoritbild - 2022

Fem av föreningens medlemmar fick välja ut sin favoritbild för 2022 och ge en motivering till sitt val.

Skrattmåsar i Umeåälven
Foto: Maud Tubony

"Det här är en bild som jag minns extra väl från 2022. Det var så roligt att se hur skrattmåsar bevakade sitt isflak från de andra måsarna som var i närheten samtidigt som de snurrade runt, runt, på ett isflak i bakvatten, i Umeälven."

"Det var i höstas på Kronören som jag upptäckte flera lappmesar. Jag blev väldigt glad och överraskad att de kom så nära då jag lockade på dem."

Lappmes, Kronören.
Foto: Tommy Magnusson

Svarthätta

Foto: Laila Lindgren

"Fågeln dök helt oväntat upp när jag var på väg till affären. Något flaxar förbi bilrutan och sätter sig i ett närliggande träd. Fönsterrutan vevas snabbt ner och jag hinner ta några bilder. Jag blev glad för att det blev ett fint kort på svarthättan som satt och tittade på oss."

"Vi åkte till Holmön för att försöka fotografera härfågeln som larmats ut därifrån.. Vi såg den flera gånger, men just vid det här tillfället satt jag bakom en buske och väntade, medan den kom allt närmare. Känslan att fotografera en så vacker fågel som födosöker och märker inte av att man är där, är en speciell känsla."

Härfågel

Foto: Petra Sjödin

Skellefteå birdrace

Gråsparv

Foto: Urban Lundström

Äntligen ett birdrace utan Coronarestriktioner, men nya regler har kanske kommit för att stanna. Att inte ha gemensam start var en.

Den tjuugoåttonde januari var det äntligen dags igen för ett race. Även detta år var den vinnande strategin att se flest arter. Sammanlagt var vi sju lag som tävlade, bland annat ett helt nytt lag bestående av inflyttade David Möller och Martin Lagmo.

Vädermässigt såg förutsättningarna ganska bra ut även i år. Lite väl blåsigt ute vid kusten, men snöfallet höll sig borta och det var halvklart och ganska milt. Att vi inte rekat någonting kom att märkas under racets gång, då vi inte fick något gratis utan fick jobba in våra arter.

I och med att havet var helt öppet valde vi att åka ut till Bjuröklubb, trots prognos för kraftig vind. För andra gången någonsin var vägen ut till Grundskatan plogad. När vi kom ut blåste det hård sydvästlig vind. Ganska snart flög ett par fiskmåsar förbi. Efter ett tag upptäckte jag en vacker adult hane alfägel som låg och guppade på läsidan, i viken norr om Skatan. Den kom dock att välla oss en del problem. När jag sa till min radarpartner Håkan Engström dök den och det kom att dröja mer än fem minuter tills vi lokaliserat den igen. Efter en timmes skådande valde vi att göra ett sista tubsvep. Vilket var tur för då

lyfte en storlom från det vilda havet och drog i en lov nära oss innan den drog norrut. Problemet med helt öppet hav är att fåglarna kan vara överallt. Ofta är åren med mest öppet vatten de år som det ses som det ses först? antal arter i vattnet. Bjuröklubb som helhet gav hyfsat bra, men vi har aldrig vunnit när vi besökt klubben. Inte heller i år. Vi kämpade oss till en tredje plats.

De tre senaste åren har vi haft specialregler kring racet i Skellefteå. Regler som inför-des med Covids inträde i samhället. I stället för att som vanligt köra med gemensam start- och slutplats har lagen fått möjlighet att välja sin startplats. Vi valde i år att starta racet i Bjuröklubb (för övrigt var vi det enda lag som besökte klubben i år). De lag som valde att starta i Bygdsiljum kunde dra in sångsvan och knipa, även om det innebar ett visst plumsande i snön för att kunna se nedströms Rickleån. Det är för tidigt att säga om detta är regler som har kommit för att stanna, men det ger lagen i alla fall större möjligheter att täcka upp en större yta.

Racet avslutades med att vi möttes på en pizzeria och åt och gick igenom racet. Det var trevlig att få träffas efter två race utan gemensam avslutning. Liksom i fjol vann Jocke Wallström och Patrick Degerman. De fick ihop 31 arter på de dryga 20 milen som de körde.

Sammanfattningsvis var det här ett halvknepigt race där många arter trilskades. Eftersom att det har funnits lite bär i vinter hade många lag problem med att dra in trastar och sidensvansar. Det var exempelvis endast Bröderna Holmqvist som fick se kol-trast. Förutom den hittade de både björk- och rödvingetrast på samma lokal. De hade trastarna på sin sida. Bo- och bergfink hittades inte i årets race. Likaså var det få lag som såg stenknäck och gråsiska. Ringduva blev ny art för racet. Även denna trilskades. Arten fanns på två ställen, men det blev bara vinnarna som lyckades se den. Totalt sågs 42 arter. Jag ser redan nu fram emot januari 2024.

Mattias Laifeldt

Intryck från en tillrest veteran

Äntligen var det dags för jubileum igen för det anrika vinterfågelracet i Umeå. Vi har ju tidigare firat det 10:e, 20:e racet och så vidare, men det 30:e racet 2022 blev ju präglat av pandemin, så vi fick nu övergå till att celebrera att det var 30 år sedan första racet 1993. Det går ju lika bra det och är kanske lättare att hålla reda på, så närmast ser vi alltså fram emot 35-årsjubileet 2028!

Förväntningarna hos alla deltagare var på topp och till mig som fått äran att vara lite ”jubileumsgeneral” kom det ett antal intressanta mejl med racehistorisk prägel. Vi var minst tio tillresande skådare söder- och norrifrån, och för oss som kommer med tåg den långa vägen söderifrån innebär alltid resan en extra energi-kick för uppladdningen. I år hade vi med ålderns rätt dessutom släppt det ansträngande nattåget för att i stället avnjuta en behaglig resa med mycket kaffe på eftermiddagen torsdagen före racet. Anki Hambäck, jag och Ulf Larsson som bokat platser tillsammans redan i december och nu samlats på Uppsala C, fick dessutom sällskap av Åsa Hagner på väg hem från tjänsteresa, så vi blev fyra pratglada personer som förmodligen fick omgivande passagerare att undra vad Le Mans-start, Is i propellern och

*Jubileumsgeneralen "Arnie" Arnell.
Foto: Ritu Andersson*

Trädskryparens trender var för något.

Jag har även tidigare skrivit en ganska omfattande artikel om UBR efter 20-årsjubileet 2012 (FiV 3-4/2012), så den som vill läsa om historik, racets själ, speciella betenden och händelser samt diverse anekdoter genom åren får plöja igenom den sammanställningen. Där finns också en del tillbakablickar på den allra största satsningen, 10-årsjubileet 2002, och den prisutdelning som skedde då till bästa obsar, lagnamn, fågellokaler, fågelbord med mera. Här ska det i stället bli en betraktelse av hur just årets jubileumsrace kom att gestalta sig för en av oss utflyttade umebor som envisas med att återvända till det här eventet gång efter annan.

Förr när vi var yngre och kanske mindre nogräknade, hände det att vi åkte upp till Umeå för att anlända samma morgon som racet startar. Ibland med förödande följder på grund av havererade bilar eller försenade tåg – en gång fick vi raceledningens tillstånd att starta racet på utsatt tid men i Vännäs där vi befann oss just då...

Sådana ungdomliga misstag tillhör numera historien. Sedan ganska många år har vi anlämt fredag morgon, men nu förbättrade vi konceptet genom att landa på Umeå C torsdag kväll. Det gav möjlighet till en första uppladdning på Lottas krog redan då, med vårt lag plus Anki och Ritu Andersson. En mycket trevlig start på dagarna i Umeå, som dessutom bjöd på ett fantastiskt snölandskap, som vi stackars barmarksmänniskor tog med oss i själen på hemresan sedan. Är det vinterrace ska det väl vara vinter!

Vårt lag sedan 2017 är Ultra Birding, som består av mig, Ulf Larsson och Tomas Staafjord. Uffe och jag har kamperat ihop i många konstellationer under racehistorien sedan 1997, emellanåt med diverse märkliga taktiker, men nu har vi tre funnit vår form framåt tillsammans – och med stadig satsning på bussrace (därav lagnamnet). Då ingår dessutom förmånen att bo hos Tomas på Angården, ett stenkast från Backens

kyrka – ett perfekt högkvarter för laget. Denna gång dessutom med imponerande snödrivor och ett vackert vinterlandskap utanför.

Ulf och jag gjorde tillsammans med Per Ekerholm en buss-variant redan 1998, där legendariska historier skapades med bland annat taxiresa till Djupsundsbäcken och krypkörning med samma bil genom Holmsunds villakvarter. Möjligen berodde det på detta relativa misslyckande att ingen fram till 2016 hade vågat sig på bussrace igen, så vi trodde vi skulle bli ”pionjärer” igen genom en andra buss-satsning 2017. Men då var det plötsligt 4 – 5 busslag i farten! Likadant var det 2019, då vi till och med fikade längst bak i bussen med ett av de andra kollektivtrafikgängen.

På fredagen är det rekande som gäller, för vår del alltid inlett med morgonbesök på Hagabröd. Att reka dagen före gör ju inte oss tillresande unika på något sätt. Vi träffade dock inte på några skådare ute på lokalerna, men däremot inne i centrum, både planerat och oplanerat. En ”reklunch” ingår alltid, och i år blev vi ett gäng på fem personer på lunchen. Vissa dubblerade dessutom och hann med både arbetslunch med länsstyrelsefolk och vår mer fågelrelaterade samling. Lunchen intogs på trevliga Gotthards krog som varmt rekommenderas.

Efter lite extensivt rek och stads-ärenden hängde jag in den lysande storspoven i Rådhusparken innan vi åter samlades hos Tomas för middag (inklusive nyinköpt öl från Westerbottens bryggeri) och taktiksnack inför racedagen. Spaning på Artportalen, fikaförberedelser, planering av busstider och alternativa rutter samt (för min del) lite upplägg av jubileumskvällen.

Det var en speciell känsla att än en gång äntra bussen från Backenhället en mörk lördagsmorgon, full av förväntningar på såväl det ornitologiska som det sociala innehållet resten av dagen. I gryningen vandrade vi sedan från sjukhuset upp till Skogisparkeringen. Vi tyckte vi var rätt tidiga som kom fram 07.50, men det var redan en stor mängd lag på plats – det är förstås fler som vill passa på att så länge som möjligt känna på det småspända mingel som pågår före racestart.

Och precis som alltid var det lika kul att återse gamla vänner – alla gillar ju den här samlingsen, men för oss som inte träffar ”äkta” umeskådare till vardags blir det en extra kick. I år dessutom kryddat med extra många långväga gäster som man i vissa fall inte sett på år och dag. Kanske årets raritet var Jonas Bonnedahl, som jag är lite stolt över att ha värvat till 30-årsjubileet genom vänligt men envist nötande. En annan av årets åter-

vändare som dök upp redan i fjol föranledde då denna kommentar från Tomas i meddelande till mig och UIF (som inte var med i Ume den gången): ”De roligaste arterna var stenkäck, gråspett, gråsparv och Johan Elmberg”.

Den myckna snön i Umeå kom väl till pass, då tävlingsledare Garpebring myndigt kunde basunera ut regler och andra förhållningsorder från en hög position på en upplogad snödriva. Den tajta stämningen strax före start gör att röken stelnar på väg ut ur deltagarnas munnar, medan man försöker hålla laget samlat för snabb avgång oavsett fortskaffningsmedel.

Nästan prick klockan 08.30 gick startsignalen – med halsduk eller dylikt som startflagga – och en salig blandning av bilar, cyklister, fotgängare och en och annan skidåkare gav sig i väg. Med rekordstort antal deltagare – 33 lag! – tog säkert starten uppåt fem minuter. För vår del kunde vi ta det ganska lugnt med 25 minuter till första buss från Ålidhöjd. Vi plockade in några av de mest givna arterna på dessa minuter, plus två överflygande sidensvansar, en art vi trodde skulle bli svår, men det visade sig ju sedan att de flesta lag sett sådana, i flera fall över 100 ex (och våra totalt 88 var långt ifrån seger i ”bärätarklassen” – se vidare längre fram i artikeln).

Siktet var som för många andra lag på morgonen inställt på den väl-försedda fågelmatningen vid Olle Fiskares väg, Nydalasjön. Och platsen levererade även i år – ganska snart hade vi spanat in såväl gråspett som nötkråka. Skogsmesarna gäckade oss dock lite och det blev bara talltita här. Turligt nog fick vi i stället in den i vår ålder notoriskt svåra kungsfågeln på väg åter mot Tomtebo och busshållplatsen.

Ett trevligt inslag vid Olle Fiskares är att man alltid träffar på andra lag, och trots det intensiva och något sammanbitna spanandet hinner man byta några ord och smågnabbas lite med vänner/konkurrenter. Vi träffar i regel på ett antal cykellag, så även denna gång, och inte minst ett stort flerspråkigt ”universitetslag” under Micael Jonssons mentorskap.

Gråsparven från 2019 var inte kvar på Tomtebo, så vi tog planenligt bussen tillbaka till universitetsområdet. Tack vare att vi klev av en hållplats tidigare hängde vi in björktrast vid naturvetarhusen. Därefter väntade den ”mest älskade fågellokalen” enligt 2002 års omröstning, Lasarettsdammen – som ju alltid håller vad den lovar! Inget annat nytt än gräsand noterades där, och vi hann med ett toabesök på sjukhuset innan bussen skulle gå vidare.

Vi hade nu räknat ut att vi skulle

hinna ut till Holmsund och det i år särskilt attraktiva Västerbacken utan att stressa (och utan att behöva fuska med taxi). Döm om vår förvåning när det cykellag vi mött flera gånger (Åsa, Åsa och Elisabet) parkerade sina cyklar vid sjukhuset och åkte buss med oss! Jag utnämnde det sedan till racets coolaste strategi – att

Björktrast
Foto: Ritu Andersson

ha tre cyklar i Umeå och tre cyklar i Holmsund! Rent racetaktiskt är det alltså en fördel om en av deltagarna bor i Holmsund – vi får jobba på det till nästa gång.

Tack vare detta upplägg kunde de cyklade damerna sikta en varfågel långt ut längs hamnpiren. Den kunde vi inte se, men vi hann i lugn och ro promenera till Västerbacken och i stort sett få bingo på de fina

fågelbordsarter som hållit till där en tid. En hel del andra lag var också där, så det var omöjligt att ”mörka” arter för varandra – vi fick helt enkelt dela vår glädje över koltrast, stenkäck, bergfink och inte minst mängden gråsiskor, en art som nästan helt saknades i stan, och den snösiska som visade upp sig fint och som ju klokt nog räknas som art under racet så det blir jämförbart mellan åren.

Som bonus, när vi något tidigare var själva vid Holmsunds kyrka, fick vi se en duvhök uppe på den stora silon, och gråsparv upptäckte vi där också när vi gick närmare. Med några solbelysta steglitser i en trädtopp på vägen åter till Himmelska fridens torg kunde vi nu glädjas åt en god lista på 28 arter. Att jämföra med de 23 vi till slut fått ihop 1998 efter den beryktade taxifärden till Djupsundsbacken (som inte ens gav strömstare, däremot koltrast!).

Vi var också redan nu nöjda dels med det fantastiska racevädret – undrar om det någonsin varit mer perfekt, med sol hela dagen (liksom även dagen innan), några minusgrader och närapå vindstilla – dels med att vår planering tillåtit oss att ha ganska gott om tid på de lokaler vi besökte. Det är förmodligen en bra taktik för att olika arter ska visa sig. Dessutom kan man hinna med andra aktiviteter, en sport som De Desillusionerade tidigt tog lite av patent på. I vårt fall

handlade det nu om att hinna besöka den klassiska fotbollsarenan Kamratvallen där legendariska IFK Holmsund spelade i många år, till och med i Allsvenskan 1967, innan byggnaderna rivs för att ge plats för utveckling av hamnområdet. Här kunde man förr med fördel kombinera skådning och fotbollsmatcher. Med vemod betraktade vi de fina gamla träkonstruktionerna, med den vackra läktaren och den genuina korvkiosken som särskilda pärlor. Bara så ni vet så hade jag min IFK Holmsund-halsduk på mig ☺.

Med sagda upplägg hade vi också tid att hoppa av vid Sofiehemsdammen, promenera genom hela Sofiehem och ner till älven vid Öbacka innan stegen styrdes mot målet vid Skogisparkeringen. En typisk race-situation inträffade redan vid dammen – ingen strömstare syntes till vid den lilla vaken, men jag var bara tvungen att göra en så kallad ”teknisk paus”, varvid en nötskrika flög förbi i sällskap med en skata!

Vi avslutade sedan med en strömstare vid älvkanten i Öbacka, samtidigt som vi språkade med den förbipasserande Jan-Erik Wallin – som får representera den relativa minoritet av västerbottensornitologer som inte deltar i UBR.

Så var det dags för målgång och återsamling vid Skogis. Det är skönt

Strömstare.

Foto:Ritu Andersson

att avsluta racedagen när det börjar skymma på, och det är trevligt att träffa alla även nu, men inte lika speciellt som på morgonen, då det finns mer tid och stämningen är extra laddad. Nu har de flesta ganska bråttom för att hinna vila lite, kanske basta, förladda och byta om inför kvällen (det är faktiskt inte så många som kommer i full fältmundering till racefesten).

Dags för jubileumskväll! Lokalen Balders restaurang kändes som en utmaning, med andra gäster närvarande, men det fungerade klanderfritt bara alla som skulle snacka förstod sig på mikrofonerna. Det var inte så mycket plats för att ställa ut gamla race-urkunder, men Garps samlade FiV från de flesta race-år utgjorde ett bra blickfång på väg mot våra bord. Diverse alster cirkulerade också

längs borden, till exempel den jubileumsbok som Anki sammanställde i ett exemplar till 2002 års ”extra allt”-satsning.

Den asiatiska buffén på Balder var utmärkt och det togs om många gånger medan olika typer av information, jubileumstal och prisutdelningar avlöste varandra – förutom huvudnumret, artgenomgången förstås, som jag ska återkomma till. Det hela inleddes med det mest seriösa inslaget, Lena Bondestads upprop om en förnyad linjeinventering på Holmöarna, som tidigare genomförts 1973 och 1996. Jag hoppas verkligen detta projekt blir av, om inte i år så nästa år, och kommer gärna med igen.

Anki och jag höll sedan i det lilla

*Middagsdeltagare, närmast Margareta Sundin, Lars Sjögren och Karl-Gunnar Rehn.
Foto:Ritu Andersson*

jubileumsprogrammet. Det skålades för de imponerande 30 åren, deltagare fick ställa sig upp efter hur många decennier man varit med och vi kunde konstatera det glädjande att det hela tiden kommer nya racedeltagare – trots stark representation av veteraner denna kväll var det många som var med för första gången eller åtminstone hade gjort sitt första race för max fem år sedan. Lena B återkom också med några minnen av det allra första cykellaget 1994, ”Kondoreerna” – flera av de cyklande damerna på UBR har för övrigt varit med sedan de första åren på 1990-talet.

Undertecknad drog några minnesvärda insamlade anekdoter genom åren, och ni som varit pionjärer i skidåkning på allra första racet, blivit

ensamma om lappsparv i Stöcksjö mitt bland en massa andra skådare eller blivit inlästa i Skogsstyrelsens källare under lunchen en kall racedag kan alla känna igen er. Många historier finns kvar till nästa jubileum. Jag hade också en liten spontan gissningstävling utifrån den av Antoine Bos och Birger Risberg sammanställda statistiken över flest antal arter för vinnaren, bästa cykellag genom åren, högst ”skådareffektivitet”, det vill säga antal arter för vinnaren i relation till totalantalet arter, med mera. Stefan Delin gissade rätt på att han själv har flest segrar genom åren (7), tack vare

förutom god skådarförmåga också medverkan i flera framgångsrika lag.

Främst premierades dock störst uthållighet. Det finns många lag som

varit med nästan alla eller åtminstone väldigt många race. Laget ”Vinna eller Dö” har till exempel bara missat ett enda race såvitt jag vet. De överträffas bara av legendariska ”De desillusionerade” som deltagit i samtliga race sedan starten. Och i det laget finns endast en person som faktiskt varit med under samtliga år – så det blev extra hurrarop och en liten present med ätbara verktyg till Mr Uthållighet – Eskil Nygren!

Eskil hade även bidragit med ett särskilt bejublat inslag till 30-årsjubileet: VHS-filmer från de tre första racen 1993 – 95! Dessa hade förtjänstfullt konverterats till digitalt format av Christer Laggår, och inkluderade sevärd historiska inslag som Le Mans-starten, sammanbiten samling vid den då nyligen nedlagda Sofiehemfabriken, kryssar-hutt vid Lasarettssdammen, extremt avslappnat besök med Mumin-läsning på Ullas kondis samt tidigare censurerade scener från solariet Blek & Fet.

Dessutom hade flera deltagare skickat bilder från olika race genom åren, vilka jag tillsammans med egna bilder sammanställt till ett bildspel som årets raceledning gjort ett snyggt pausprogram av. Väntan var förstås intensiv på årets artgenomgång, men innan dess hann vi också få en kär hälsning från en trogen skådarprofil som verkligen befann sig på fel ställe denna dag – Christer Olsson talade

varmt till oss från Dubai, där det var total brist på såväl domherre som gråspett...

Äntligen artgenomgång! En av de delar som verkligen utgör Ume Bird Race själ och hjärta. Här märker man också både likheter och skillnader i lagens upplägg, och totalt är det många platser som får besök av fågel-skådare den här dagen. Vissa lokaler sticker ut eftersom de kan hysa någon speciell art – i år till exempel svärta, lappuggla och skogsduva. Årets täv-lingsledning Andreas Garpebring, Johan Ekenstedt och Viktor Sjöblom från cykelveteranerna Zoothera Bikerz gjorde ett beundransvärt hästjobb med art- och lagrabbel i mikrofon, registrering i emellanåt krånglande excelprogram och regel-bunden sortering av alla data. Så småningom började lag säga att ”nu är vi klara” och fick vederbörliga applåder för sina insatser.

Döm om vår förvåning när det visade sig att vi i Ultra Birding tagit hem miljöklassen! Detta är numera en betydande del av racet, i år med 14 lag (också rekord, tror jag) som tog sig fram per cykel, buss, skidor och/eller apostlahästar (ber om överseende om jag missat snöskor, spark, skridskor eller annat färd sätt). Det var jämnt in i det sista, bland annat med cykellaget vi mött på bussen till Holmsund, men till slut var vi två lag

Miljoklassens vinnare, Ultra Birding, Ulf Larsson, Tomas Staafjord och Anders Arnell. Foto:Ritu Andersson

som hamnade på jämnt 30 arter, och vi drog längsta strået tack vare något kortare förflyttad sträcka: 50 km mot De cykliska supermesarnas 55! Våra cyklande vänner landade på delad tredje plats tillsammans med STRix på 29 arter. Vi var hur som helst en överraskad trio som äntrade scenen och tog emot det fina vandringspriset, en av mästaren Kjell Wågberg signerad tofsmes i trä, snyggt monterad på ett stycke torrved. Den pryder nu sin plats hemma hos vår ständige värd Tomas.

Vi fick också var sitt ex av Alexandre Antonellis bok "Ett dolt universum" om jordens okända biologiska mångfald, skänkt av Ecogain, tidigare Enetjärn Natur. Det var ganska många priser som delades ut tack vare racets generösa sponsorer, för-

utom Ecogain också Cyberphoto och länsstyrelsen i Västerbottens län.

Som ett mellanspel delades det årliga uppskattade vandringspriset Fågel Therese ut av De desillusionerade. Priset går till den skådare som hittat en sällsynthet under föregående år och delat med sig av den så att många fått uppleva fågeln. Fågel Therese tilldelades denna gång Kirsten Dahl och Maria Westling för upptäckten av en mångbeskådad ringand i Tavelnsjön i maj 2022. En ny art för Västerbot-ten som orsakade en sällan sedd ström av besökare i Tavelnsjö.

Som brukligt innefattade årets race också ett par specialkategorier, i år antal däggdjursarter och antal "bärätare", det vill säga trastar, sidensvans och tallbit. I den sistnämnda tävlingen fick De

cykliska supermesarna revansch för den knappa förlusten i miljöklassen, då de lyckades se 126 individer (varav 121 sidensvansar). Det hjälpte föga att vi kunde räkna in 80 sidensvansar vid Universum på väg mot målet – fyra lag hade 100 eller fler. Däggdjursspaningen vanns klart av de rutinerade spårarna i laget Is i propellern med fyra arter: ekorre, rådjur, älg och vikare. Faktiskt sågs hela sex däggdjursarter under racet, förutom dessa fyra även rödräv och skogsmus. Ekorre sågs av de flesta lag (både skådare och ekorrar besöker ju gärna fågelmatningar) och rådjur sågs av 12 lag, medan övriga djur siktades av ett eller två lag. Det här var en kul extratävling tycker jag och hoppas den kan återkomma framöver.

Och så – till slut dags att avgöra totalsegern och kora vinnaren av 2023 års Ume Bird Race! Segern landade hos veteranlaget Dippers, med 41 arter, tätt följda av det lika ledes garvade laget Kaffe å bulla på 40 arter. Dessa två var i år i en klass för sig. 40 arter och mer är mycket bra, som mest har vinnarna haft 43 arter. Vinnarlaget bestod av de trogna racedeltagarna Jörgen Wiklund, Frank Johansson och Tomas Brodin. Laget som även för 10 – 15 år sedan var med i SVT:s Mitt i naturen! Sök på youtube och njut! Årets självfallet bejublade seger innebär att dessa tre skådareffektiva herrar klättrar till del-

*I maj rastade en ringand i Tavelsjö.
Foto: Ritu Andersson*

ad andra plats (med Mats Andersson) i maratontabellen – tidigare nämnde Stefan Delin kan inte känna sig helt ohotad på topp...

Totalt listades 54 arter, vilket är nära medianen för samtliga race genom åren. Listan genom åren är intressant läsning och får bli föremål för en annan artikel i kommande FiV. En del trender i fågelfaunan kan tydligt ses över åren, som för nötväcka och steglits som var sällsynta i Västerbotten för 20 år sedan. En art som var svår i år var grönsiska, som varierar mycket mellan vintrarna, korsnäbbar lyste nästan helt med sin frånvaro och turkduvan verkar i stort sett vara försvunnen från Umeå. Å andra sidan fick ovanligt många lag in arter som bergfink och stenknäck, tack vare de nämnda matningarna vid Västerbacken, liksom fiskmås och svärta tack vare öppet hav på strategiska ställen. Kategorin ”värsta dipp” (som det också finns statistik på) fick ovanligt mycket tillskott i år då olika lag lyckades missa såväl tamduva,

som hamnade på jämnt 30 arter, och vi drog längsta strået tack vare något kortare förflyttad sträcka: 50 km mot De cykliska supermesarnas 55! Våra cyklade vänner landade på delad tredje plats tillsammans med STRix på 29 arter. Vi var hur som helst en överraskad trio som äntrade scenen och tog emot det fina vandringspriset, en av mästaren Kjell Wågberg signerad tofsmes i trä, snyggt monterad på ett stycke torrved. Den pryder nu sin plats hemma hos vår ständige värd Tomas.

Vi fick också var sitt ex av Alexandre Antonellis bok "Ett dolt universum" om jordens okända biologiska mångfald, skänkt av Ecogain, tidigare Enetjärn Natur. Det var ganska många priser som delades ut tack vare racets generösa sponsorer, förutom Ecogain också Cyberphoto och länsstyrelsen i Västerbottens län.

Som ett mellanspel delades det årliga uppskattade vandringspriset Fågel Therese ut av De desillusionerade. Priset går till den skådare som hittat en sällsynthet under föregående år och delat med sig av den så att många fått uppleva fågeln. Fågel Therese tilldelades denna gång Kirsten Dahl och Maria Westling för upptäckten av en mångbeskådad ringand i Tavelsjön i maj 2022. En ny art för Västerbotten som orsakade en sällan sedd ström av besökare i Tavelsjö.

Som brukligt innefattade årets race också ett par specialkategorier, i år antal däggdjursarter och antal "bärätare", det vill säga trastar, sidensvans och tallbit. I den sistnämnda tävlingen fick De cykliska supermesarna revansch för den knappa förlusten i miljöklassen, då de lyckades se 126 individer (varav 121 sidensvansar). Det hjälpte föga att vi kunde räkna in 80 siden-svansar vid Universum på väg mot målet – fyra lag hade 100 eller fler.

Däggdjursspaningen vanns klart av de rutinerade spårarna i laget Is i propellern med fyra arter: ekorre, rådjur, älg och vikare. Faktiskt sågs hela sex däggdjursarter under racet, förutom dessa fyra även rödräv och skogsmus. Ekorre sågs av de flesta lag (både skådare och ekorrar besöker ju gärna fågelmatningar) och rådjur sågs av 12 lag, medan övriga djur siktades av ett eller två lag. Det här var en kul extratävling tycker jag och hoppas den kan återkomma framöver.

Och så – till slut dags att avgöra totalsegern och kora vinnaren av 2023 års Ume Bird Race! Segern landade hos veteranlaget Dippers, med 41 arter, tätt följda av det lika-ledes garvade laget Kaffe å bulla på 40 arter. Dessa två var i år i en klass för sig. 40 arter och mer är mycket bra, som mest har vinnarna haft 43 arter. Vinnarlaget bestod av de trogna racedeltagarna Jörgen Wiklund,

Dippers hemliga koncept

Vinnande laget "Dippers", förutom Tomas Brodin. Prisutdelare Andreas Garpenbring och Antoine Bos. Foto: Ritu Andersson

Ume Bird Race firade sitt 30:e år med 120 deltagare. Vinnande lag "Dippers" slutade på 41 arter. FiV:s redaktion har intervjuat laget som här berättar sina hemligheter om hur de har lyckats vinna fem gånger.

Jörgen Wiklund är en av de riktigt trogna deltagarna när Ume Bird Race går av stapeln, tredje helgen i januari varje år. Han har missat tävlingen endast tre eller fyra gånger under 30 år. Hans lag heter "Dippers", vilket varit deras namn i flera års tid, ett namn som i sammanhanget klingar lite glatt ironiskt, då Jörgen och hans lagkamrater (som växlat något under årens lopp) har lyckats vinna tävlingen hela fem gånger.

Detta leder osökt till att jag måste fråga honom om hur man bär sig åt för att bli en vinnare.

Själv har jag varit med drygt 20 gånger, men aldrig lyckats placera mig bättre än på fjärde plats. Jörgen nämner att det första man ska tänka på om man vill vinna är att man har en bra grundrutt, som man till ganska stora delar följer år efter år. Lagkamraterna pratas vid under flera tillfällen veckorna före tävlingen och den definitiva ruten spikas först kvällen före racet. En bra grundrutt ska bestå av vitt skilda bio-topper och ha en god rekognoscering dagen före racet.

Duvhök i Holmsunds hamnområde.

Foto: Lars Sjögren

Jörgen och hans lag har haft en liten svaghet under flera år, nämligen att de tillbringat för lite tid vid havet, bland annat på grund av bristande tålamod, säger Jörgen eftertänksamt. Något de ändra-de på 2023. Kvällen före racet tittade de på väderprognosen för lördagen, som talade om att det troligen skulle ske isläggning på havet lagom till racedagen, vilket innebar att de, till skillnad från de flesta lagen, hade havet som första lokal på morgonen. Det var ett vinnande koncept, eftersom de lag som sparat havet till senare på eftermiddagen fann när de kom ut till havsstranden att Västra Kvarnen hade haft nyisbildning under dagens lopp.

Kan man ha någon dipp under racet men ändå vinna? frågade jag Jörgen.

Han menar att deras värsta dipp 2023 var nötkråka, som de hade rekat in på

några olika platser. Inte heller kompen-serades denna dipp av någon större överraskning i artlistan, utan grund-rutten bjöd exempelvis på lite knep-igare racearter som spillkråka och duvhök och allt annat som ett vinnande lag måste få in. På väg till mål-gången trodde inte Jörgen och hans lagkamrater Tomas Brodin och Frank Johansson att de hade en segerchans, men väl där hörde de folk mumla om att ”i år räcker det med 35 arter för seger”. Först då förstod de att de hade något stort på gång. Jörgen tror att årets segerrecept låg i att den mycket uppmärksamme trädtoppsspanaren Tomas än en gång levererade medan Frank generöst bjöd lagkamraterna på Toblerone, vilket höjde stämningen och gav energi. Han menar att det är ett viktigt segerrecept att alla lagkamrater på sitt sätt kan bidra till en lång artlista. Jörgen gör det genom att alltid lämna kameran hemma – så

proffsfotograf han är.

Det riktigt svåra i ett race, menar Jörgen, är tiden mellan klockan 12 och 15. Det är då tävlingen avgörs, säger han. Under dessa tre timmar måste man hålla humöret uppe, inte tappa tempo, kunna improvisera där så behövs och hålla spanandet fortsatt på topp från bilen, men också ute i busken. Ingen som helst tid får lämnas åt onödiga stopp vid en bensinmack eller något annat tidskrävande.

Trots mina ganska många år med Ume Bird Race har jag aldrig fått se en sparvuggla någon enda gång. Jag kan alltså inte annat än fråga Jörgen om tips för att kunna få se den lilla ugglan på något kommande race. Jörgen menar att vad det gäller hans eget lag har man en taggad och uppmärksam trädtoppspanare, Tomas Brodin, som får sitta i passagerarsätet fram. Så har flera sparvugglor upptäckts under åren, säger han.

Avslutningsvis vill Jörgen nämna att han hoppas att tävlingen fortsätter i nuvarande form, att det är perfekt att förlägga den till januari månad och att den inte ska vara längre rent tidsmässigt än vad den är idag. Detta för att alla ska orka ha kul och bidra till god stämning under kvällens middag och artgenomgång. Så talar en vinnare!

Christer Olsson

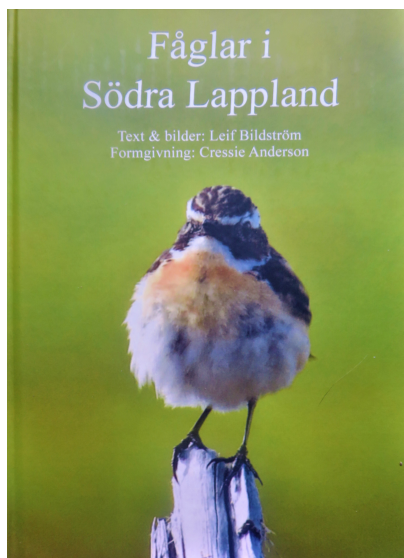

Fåglar i Södra Lappland

Redan vid första genombläddringen av Fåglar i Södra Lappland formar sig i mitt huvud en tanke på att här kan vi verkligen tala om ett livsverk! På 679 elegant utformade sidor har Leif Bildström, som levt stora delar av sitt liv i Malå men numera huserar i Gumboda, utformat en bok om allt som är värt att veta om fågelförekomsten nu och förr i Lycksele och Åsele lappmarker. Cressie Anderson har stått för bokens formgivning, men i övrigt är det från början till slut Leif Bildströms eget storverk.

Tonen i boken är genomgående högst personlig, exempelvis ”Det var inte mindre än fyra havssulor som kom flygande och upptäcktes av två sanolikt förvånade, men självklart mycket glatt överraskade fågelskådare”. Eller bedöm själva efter att ha läst den charmerande historien om azurmesen Azzar!

Tveklöst vinner en bok av denna typ på den berättande infallsvinkeln, producerad av en man som under ett halvsekel trängt djupare in i känndomen om det berörda områdets fågelfauna än vad någon annan tidigare har gjort. Hade den varit skrivet i en snustorr faktastil hade inte många mäktat med den, men det har Leif insett efter framgången med den lika-

ledes intressant berättande ”Fåglar i Malå” från 2005. I förordet nämner Leif att en anledning till att ingen tidigare givit sig på att skriva denna bok, beror på att det tar tusentals timmar och åtskilliga år i anspråk. Därtill har fyra datorer slitits ut under arbetets gång, nämner han. Bara ett litet exempel på vilket hästjobb detta har varit: referenslistan innehåller 2 128 titlar.

Efter sedvanligt Förord heter nästa kapitel i boken Fågelåret i Södra Lappland. Där får vi följa med på en resa genom de två sydligaste av våra lappmarker genom olika årstider och väderförutsättningar. Speciellt fäster jag mig här vid den rörande berättel-

sen om den övervintrande ”Gräs-Anders”. Vi möts i kapitlet av landskapsfoton som ger en uppfattning om hur särdeles kärvt det kan vara att skåda fågel i denna del av landet under vintern, men också den glädje som kommer med de anlädande flyttfåglarna om våren och förs vidare under några intensiva sommar-månader. Kapitlet är mycket rikt på referenser till olika lokaler som är värda ett besök under olika delar av året och vilka arter som då kan återfinnas på artlistan. Därtill kryllar det av väl återgivna, personliga upplevelser från olika fågellokaler i de två lappmarkerna, vilket väcker längtan till besök hos läsaren.

I kapitlet Pionjärer i Lappmarker får vi en presentation av de ornitologer som förutom Leif själv bidragit till utforskandet av Södra Lapplands fågelliv. Helt på sin plats får vi här en presentation av VOF:s tidigare ordförande Owe Andersson, som under sina mångåriga studier av salskrake och pilgrimsfalk i denna landsända även hann med att göra många andra upptäckter som varit betydelsefulla för att öka kunskapen om det regionala fågellivet. Det nu snart två sekel gamla verket Resa genom Umeå Lappmarker i Vesterbottens län från 1832 av J. W. Zetterstedt, är som Leif nämner det närmaste vi kommer en föregångare till den här boken. Följaktligen får denne pionjär gott

om utrymme i detta kapitel. Andra föregångsmän som presenteras är bland andra Bo Witt-Strömer (som 1950 skrev boken Hälsinglands fåglar) och Hilmer Zetterberg som likt många andra tidigare nedtecknare av fågellivet i glesbefolkade områden var jägmästare eller på annat sätt knutna till skogsnäringen. En lärofader för den unge Leif tycks ha varit den långt äldre Manfred Larsson, vars fågelanteckningar från åren 1930 – 1970 han fick ta del av, dokument som varit viktiga vid skrivandet av denna bok. Naturligtvis nämns i kapitlet även de fågelrön som kommit till känna via LUVRE-projektet.

Efter att med stort nöje ha läst bokens inledande kapitel når man så fram till den hela 558 sidor långa artlistan. Där finner vi bokens kärna och egentliga mål. Varje funnen art (även arter som antagits vara rymlingar omnämns) får sig en utförlig beskrivning. De presenteras via underrubrikerna Förekomst och Historik (som i sin tur är uppdelade i förekomst inom Lycksele lappmark respektive Åsele lappmark). Sist finner vi referenser med siffror till en lista bak i boken – enkelt och samtidigt inget som hackar sönder texterna på ett irriterande sätt.

Det är en ädel konst att göra en artlista läsvärd annat än som bringare av ett eller annat sensationellt fynd.

Här har Leif lyckats alldeles förträffligt och återger med sin gedigna erfarenhet av traktens fågelliv och ett synnerligen välutvecklat sinne för fågelstudier iakttagelser som väcker även allmänt intresse. Vi får exempelvis veta att på sina håll i denna landsdel har storlommarna börjat häcka i fisktomma vatten och likt smålommarna flyga in med fisk fångad på annat håll till häckningsvattnet. Leif har även lyckats med konststycket att skriva en fascinerande berättelse om tamduvans kolonisering av Södra Lappland. Pilfinkens snabba expansion i området får sig en mycket initierad genomgång som jag gärna läser igen.

Under presentationen av den i Södra Lappland så vanliga bergfinken får vi veta att göken ofta lägger sitt ägg i bergfinkens bo. En julidag 2000 kunde Leif inräkna tre nyligen utflugna gökungar inom ett mycket begränsat område i en gammal tallskog, full av bergfinksrevir. Just den här typen av svårinhämtad, men synnerligen intressant, information är boken synnerligen generös med att leverera. För den som är ute efter kuriosa kan jag som ett litet exempel nämna att områdets första svarthalsade dopping sköts i Umeälven vid Lycksele den femte oktober 1842. Utan minsta form av självhävdelse beskriver Leif när han hittade en så pass rar art som en gulkindad kricka

nära Malå 17 maj 2012.

Så här långt i denna recension har jag knappt nämnt något om bokens talrika foton, som sagt alla tagna av författaren själv. Här finns en ymnig bukett att njuta av. Många av dem faller utanför de traditionella ramarna för fågelfoton på ett för mig tilltalande sätt. Salskrakfotot på sidan 133, stenfalken på sidan 165 eller det av en pilgrimsfalk omgiven av skator på sidan 170 är några av dem jag vill lyfta fram. Exempelen kan mångfaldigas.

Boken avslutas med kapitlen Dialektnamn på fåglar samt ett om fågelnamn på umesamiskan. Boken håller stilen ända in i slutet. Det är imponerande många arter för vilka Leif lyckats hitta specifika benämningar på dessa tungomål. Avslutningsvis vill jag uppmana alla läsare av dessa rader att snabbt som blixten inköpa denna bok om du så bara äger det minsta intresse för fåglarna i Södra Lappland. Så att den inte säljer slut innan du har hunnit inhandlat den.

Christer Olsson

Boksläpp av Fåglar i Södra Lappland av Leif Bildström sker 3:e maj kl 19.00 på Folkets hus i Umeå. Författaren är på plats och berättar om den långa vägen till publicering samt säljer och signerar sina böcker.

Evenemangsprogram 2023

* Samling på parkeringen vid Ålidhems C för eventuell samåkning.
 Avfärd ca 10 min efter utsatt tid. Guidning på plats påbörjas ca 30 min

08:00	08:00	08:00	08:00	08:00	08:00
08:00	08:00	08:00	08:00	08:00	08:00
08:00	08:00	08:00	08:00	08:00	08:00
08:00	08:00	08:00	08:00	08:00	08:00
08:00	08:00	08:00	08:00	08:00	08:00
08:00	08:00	08:00	08:00	08:00	08:00
08:00	08:00	08:00	08:00	08:00	08:00
08:00	08:00	08:00	08:00	08:00	08:00
08:00	08:00	08:00	08:00	08:00	08:00
08:00	08:00	08:00	08:00	08:00	08:00

Umeå Fågelförening behöver förstärkning.

UFF är del av VOF-förening som planerar ansvarar för utåtriktad verksamhet som kurser, exkursioner eller annat kul. För att det ska bli av behövs du. Du som har idéer och kraft att fullfölja dem tillsammans med oss i styrelsen. Känner du dig lockad hör av dig till UFF eller VOF, se föreningens hemsida. Varmt välkommen.

Ringmärk vid Fjäderäggs ringmärkarstation?

Det finns veckor som fortfarande är obemannade. Gå in på Facebook och hitta mer information om det på Stora Fjäderäggs fågelstation Länk Eller hör av er till de stationsansvariga. Namn på dem finns på hemsidan och i tidningen sid x i detta nummer.

Fågelskådningensdag lördag 6 Maj

Bölesholmarna

Samling kl. 07.00 vid Åldhems centrum för samäkning, eller 07.15 vid den lilla parkeringen där Bölesholmarnas startar på Tegssidan, samäkning rekommenderas. En vandring där vi lyssnar och spanar efter fåglar. Mer information finns på föreningens hemsida:
<https://vasterbotten.birdlife.se/nyheter/>

Brånsjön

Samling: kl: 07.00 vid det Nya tornet, parkeringen vid maskinhallen.
Kontakt: Christer Laggar, tel. 070-65117398

Fågelturnskampen lördag 6 maj.

Fågelturnskampen går i korthet ut på att räkna alla fågelarter som hörs och ses från ett fågelturn mellan kl 05.00-13.00.

Ett lag kommer att stå på Bergötornet längs Obbolavägen och ett annat lag finns på plats vid Brånsjöns nya fågelturn.

Anmäl ert intresse till:

Ritu Andersson tel: 0730644936
(Bergöns fågelturn)

Christer Laggar tel: 070-65117398
(Brånsjöns nya fågelturn)

Först till kvarn gäller och max-antal skådare är åtta personer.

Se mer info <https://birdlife.se/fagelintresse/fagelskadningens-dag-med-fagelturnskampen>

Glöggkväll

Årets glöggkväll kommer vara en vardag under första veckan i december. Kvällens tema, plats och tid kommer att spikas senare. Mer information kommer finnas på föreningens hemsida.

Fågelsångsnatten 13

Missa inte fågelsångsnatten som sänds från 00.02-07.55 på Sveriges Radio P1, Naturmorgon. i år sänds den bland annat från Brånsjön där ornitologen Lars Edenius guidar oss genom nattens alla fågelläten tillsammans med reporter Jonatan Martinsson.

<https://sverigesradio.se/grupp/33920>

Skådarprofilen

Namn: Christina Adolfsson

Bor i: Stöcksjö

Presentation

Jag växte upp på ett jordbruk och har alltid levt nära naturen. Jag ville lära mig mera om fåglar så 1986 gick jag en kurs, vilket blev starten på mitt fågelskådande. Under nittiotalet startade ett gäng tjejer fågelskådaraktiviteter för tjejer och då hängde jag med på det. Det var jättekul och ett trevligt sätt att lära sig.

Favoritlokal

Lillskärsudden i Sörmjölje är en av mina favoriter. Särskilt under våren, för då finns det mängder av vadare och änder att titta på där. Det är en trevlig miljö att vara i och alltid dyker det upp något. Jag står gärna flera timmar på samma plats och skådar.

Favoritfågel

Storspov. När den kommer så vet jag att det är vår. Den är så häftig med sin långa näbb och speciella läte.

Häftigaste fågelupplevelse

2010 reste jag till Argentina på en resa anordnad av Avifauna tillsammans med en kompis. Där fick jag se många häftiga fåglar, som kondor, kolibri, papegojor, pingviner och massor av andra fåglar. Det är minnen för livet.

I min skådarmatsäck finns alltid.

Te och mackor och gärna en

Christina Adolfsson.

Foto: Maud Tyboni

chokladbit.

Vad gör du när du inte skådar fågel?

Jag är sedan några år kassör i Västerbottens ornitologiska förening, vilket passar bra eftersom jag arbetar vid Ekonomienheten på Umeå universitet.

Framtidsvisioner

Jag hoppas att när jag går i pension kan få ännu mer tid över för att vara ute i naturen, fågelskåda med mera. Jag hoppas kunna resa mer både inom och utom Sverige och fågelskåda i samband med det.

Kommittéer och Projekt

Rapportkommitté landskapet Västerbotten
Niklas Andersson
idunarna@gmail.com
070 - 3886353

Rapportkommitté Södra Lappland
Håkan Rune
070 - 2886678

Stora Fjäderäggs Fågelstation
Andreas Garpenbring och Anna Hallmén
agarpebring@hotmail.com
anna_hallmen@hotmail.com

Umedeltats Fältstation
Per Bernhardtson
pelle.bern@gmail.com

Projekt Kungsörn och Pilgrimsfalk
Per-Olof Nilsson
aftonmora60@gmail.com

Projekt Jaktfalk
Christian Emilsson
gargbo@gmail.com

Projekt Havsörn och Örnutfodring
Jan-Erik Wallin
janerik.wallin@ume.se

Projekt Berguv Nord
Ulf Sperens
ulf.sperens@pelagia.se

Aktuell information

VOF:s hemsida
<http://vasterbotten.birdlife.se>
Aktuell information om föreningens verksamhet.

Artportalen - Rapportsystem för fåglar
<https://artportalen.se>
Rapportera dina observationer och ta del av andras fynd, både lokalt, regionalt och nationellt.

Fåglar i Norra Kvarken
<http://fagel.slu.se>
Rapportera och läs färskas summeringar av sträckande och rastande fåglar i Norra Kvarken.

Facebookgrupper
"Fåglar i Västerbotten" - Bilder, diskussioner och information om fåglar och fågelskådning i Västerbotten.

"Fågelskådning i Umeå" - fåglar och fågelskådning med fokus på Umeåområdet.

"Stora Fjäderäggs Fågelstation" - Aktuell information om fågelstationens verksamhet.

"Umedeltats Fältstation/Ume River Delta Field Station" Bilder och senaste nytt från Umeås Deltats fågelstation.

Upphittade ringar
Skickas till Ringmärkningscentralen Naturhistoriska Riksmuseet, Box 50007, 104 05 Stockholm.
De kan även rapporteras med internetformulär från

Lokalföreningar / Lokala kontaktpersoner

Umeå Fågelörening: Ritu Andersson & Åsa Gustafsson: uffstyrelse@gmail.com
Skellefteå: Mattias Laisfeldt, laisafbjuroklubb@hotmail.com, tel: 070 - 3861206
Robertsfors: Leif Bildström, calidris55@hotmail.com, tel: 070 - 650 34 57
Nordmaling: Jean-Michel Roberge, tel: 073 - 0637997
Lycksele: Per Hansson, inlandsbon@hotmail.com, tel: 073 - 0736740
Vindeln: Henrik Sporrang, tel: 0933 - 61414
Vännäs: Christer Laggar, tel: 070 - 6517398
Bjurholm: Vakant - Om du vill bli kontaktperson, hör av dig till VOFs ordförande.
Norsjö: Carina Röö's Lindmark, tel: 070 - 3732346
Malå: Alf-Rune Öberg, arune@hotmail.se, tel: 070 - 2172483
Sorsele: Bernt-Erik Nordenström, tel: 0952 - 10490
Storuman: Håkan Rune, tel: 0951 - 12294
Dorotea: Per Anders Persson, tel: 070-3183982
Vilhelmina: Inga Olofsson, tel: 0940 - 20157
Åsele: Sture Gustafsson, tel: 0941 - 66518

Fåglar i Västerbotten (FiV)

VOF:s medlemstidning och utges med två nummer per år. Föreningen publicerar även en årsrapport "Fågelrapporten för landskapet Västerbotten".
Allt redaktionellt arbete görs på ideell basis och är beroende av att föreningens medlemmar bidrar med artiklar. Tidningen har högt i tak och välkomnar allt från vetenskapliga artiklar till prosa.

FiV: s redaktion

Har du en fågelrelaterad text på lager, kontakta gärna oss i redaktionen.
Christer Olsson (ansvarig utgivare och redaktör)
Sofiehemsvägen 76A, 90738 UMEÅ
olssoncito@hotmail.com
tel: 070 - 3727935
Ritu Andersson (redaktör)
ritu.andersson@gmail.com
tel: 073 - 0644936

Västerbottens Ornitologiska Förening